

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrlometodějská teologická fakulta

Katedra křesťanské sociální práce

Mezinárodní humanitární a sociální práce

Bc. Vojtěch Vodsed'álek, DiS.

Alterna magica – alternativní sociální práce v ČR

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Vladislava Závorská, Ph.D.

2017

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedl v seznamu použité literatury.

V Olomouci dne 10. listopadu 2017

.....

podpis studenta

Obsah

ÚVOD	6
<u>1. MEZINÁRODNÍ DEFINICE SOCIÁLNÍ PRÁCE</u>	9
1.1. SOCIÁLNÍ SPRAVEDLNOST	9
1.2. SOCIÁLNÍ ZMĚNA	10
1.3. SOCIÁLNÍ ROZVOJ	11
1.4. SOCIÁLNÍ KOHEZE	11
1.5. OSOBNÍ BLAHO	12
1.6. KOLEKTIVNÍ ODPOVĚDNOST	13
<u>2. PROMĚNY SOCIÁLNÍ PRÁCE NA ČESKÉM ÚZEMÍ</u>	14
2.1. PRVNÍ REPUBLIKA	14
2.2. OD KONCE DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY DO ROKU 1989	18
2.3. SAMETOVÁ REVOLUCE AŽ 1992	21
2.4. VZNIK ČESKÉ REPUBLIKY AŽ ZÁKON 108/2006	22
2.5. ZÁKON č. 108/2006 Sb. O SOCIÁLNÍCH SLUŽBÁCH	24
2.5.1. SOCIÁLNÍ SLUŽBY	25
<u>3. LIMITY SOUČASNÉ PODOBY SOCIÁLNÍ PRÁCE</u>	30
3.1. PŘIPRAVOVANÁ NOVELA ZÁKONA č. 108/2006	33
<u>4. PODOBY ALTERNATIVNÍ SOCIÁLNÍ PRÁCE V ČR</u>	37
4.1. PRÁVNÍ UKOTVENÍ ALTERNATIVNÍ SOCIÁLNÍ PRÁCE	37
4.1.1. ORGANIZAČNÍ MOŽNOSTI	37
PRÁVNICKÉ OSOBY	37
NEZISKOVÉ ORGANIZACE	37
ZISKOVÉ ORGANIZACE	38
FYZICKÉ OSOBY	38

4.1.2. LEGISLATIVNÍ MOŽNOSTI	39
VEŘEJNÝ PROSPĚCH	39
SPOLEČENSKY ODPOVĚDNÉ FIRMY	40
SOCIÁLNÍ PODNIKÁNÍ	42
SOCIÁLNÍ ZEMĚDĚLSTVÍ	43
CÍRKEVNÍ SOCIÁLNÍ PRÁCE	46
NEFORMÁLNÍ PEČOVATELÉ	48
ASISTENT SOCIÁLNÍ PÉČE	49
4.2. PODOBY ALTERNATIVNÍ SOCIÁLNÍ PRÁCE NA KONKRÉTNÍCH PŘÍKLADECH ORGANIZACÍ	50
JAKO DOMA – HOMELIKE, O.P.S	50
ETINECELLE, . z. s.	52
FARNOST OSTRAVA-ZÁBŘEH	55
DISKUSE	59
<u>ZÁVĚR</u>	<u>62</u>
<u>ZDROJE</u>	<u>64</u>

Úvod

Ústředním východiskem této práce je fakt, že sociální práce v České republice (ČR) absentuje vlastní zákon. Pro ukotvení sociální práce nás současná legislativa odkazuje na zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách¹, kde se však pojem sociální práce, v téměř padesátistránkovém dokumentu, explicitně nevyskytuje ani jednou.

L. Musil, P. Bareš a J. Havlíková, editoři výzkumné analýzy výkonu profese sociální práce, spatřují v zákoně o sociálních službách, jako nejdůležitější:

„Sociální pracovník vykonává sociální šetření, zabezpečuje sociální agendy včetně řešení sociálně-právních problémů v zařízeních poskytujících služby sociální péče, sociálně-právní poradenství, analytickou, metodickou a koncepční činnost v sociální oblasti, odborné činnosti v zařízeních poskytujících služby sociální prevence, depistážní činnost, poskytování krizové pomoci, sociální poradenství a sociální rehabilitace.“

Dle autorů poskytuje totiž jedinou legislativní úpravu obsahu a rozsahu sociální práce v ČR. (2011: 77) Definování sociální práce je ale komplikovanější – důvodů může být několik, za všechny například rozdílné uchopení definování² nebo rozdílné představy o jejím obsahu³. Podíváme-li se však na mezinárodně přijímanou definici Mezinárodní federace sociálních pracovníků (IFSW)⁴, je zřejmé, že pouhý výčet činností sociálního pracovníka v zákoně o sociálních službách není schopen tuto profesi dostatečně obsáhnout.

¹Následující zákony se též, i když marginálně, dotýkají sociální práce:

- zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, v platném znění,
- zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění,
- zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, v platném znění,
- zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, v platném znění,
- zákon č. 555/1992 Sb., o vězeňské službě a justiční strážní České republiky, v platném znění,
- zákon č. 325/1999 Sb., o azylu, v platném znění,
- zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti,
- zákon 257/2000 Sb., o probační a mediační službě, v platném znění,
- zákon č. 114/1988 Sb., o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů.

²Někteří autoři se zaměřují na cíle, kterých by měla dosahovat, jiní zase na aktivity, jež by měla vykonávat, ostatní se jí snaží vztahovat k výkonu sociálního pracovníka (Navrátil 2001: 10 – 11; Navrátil 2007b in Havlíková 2009: 60)

³Sociální práce je totiž tzv. multioborovou disciplínou, kde se snoubí prvky sociální politiky, psychologie, práva, sociologie aj.

⁴Partnerská organizace Spojených národů.

„Sociální práce je prakticky založená profese a akademická disciplína, která podporuje sociální změnu a rozvoj, sociální soudružnost, posílení a osvobození lidí za účelem naplnění jejich osobního blaha. Toho dosahuje skrze využití principů sociální spravedlnosti, lidských práv, kolektivní odpovědnosti, sociálních věd a respektu k rozdílnostem. Sociální práce zasahuje tam, kde se lidé dostávají do kontaktu se svým prostředím.“⁵ (IFSW, 2014)

Musil spatřuje v českém kontextu jistou nedostižitelnost „západního“⁶ chápání definice sociální práce z několika důvodů. Jedním z hlavních je pak podle něj spojování sociální práce pouze s poskytováním sociálních služeb a výplatou dávek a absencí působení sociální práce na prostředí, s nimž se dostává klient v nepříznivé situaci do konfliktu/střetu.⁷ (2010: 14)

Fakt, že většina sociálních pracovníků přijala za své poskytování sociálních služeb, jakožto jedinou možnou podobu sociální práce, přiměl autora této práce k reflexi nad otázkou, zdali v ČR existuje i alternativní podoba sociální práce a jakých nabývá podob.

Cílem práce je tedy podat přehled o podobách alternativní sociální práce. V Akademickém slovníku cizích slov (Academia 1998), se slovo *alternativní* pojí se slovem *neformální*. Přičemž *neformální* je vymezené jako opak „jsoucí podle právních předpisů“, tedy stojící mimo zákon. Pokud je formální sociální práce ukotvena zákonem o sociálních službách, pak se alternativní stává sociální práce vykonávaná mimo tento zákon.

Pro realizaci přehledové studie je nutná precizní znalost zkoumaného problému a jeho akademického diskursu (Šanderová 2005: 76), což je v rámci problematiky této práce, tedy alternativních podob sociální práce, velmi obtížné. Vzhledem k novosti zkoumání problému, je výsledný přehled spíše kompilací dostupných sekundárních dat. Pro sestavení přehledu byla nejdříve vybrána kritéria, jež byla komparována se sekundárními daty organizací občanského sektoru a podnikové sféry. Autor se domnívá, že komparací definičních znaků sociální práce IFSW s činnostmi ne/organizovaných snah občanské společnosti a podnikatelského sektoru podporovat lidi v nepříznivé situaci,

⁵ Přeloženo autorem

⁶ Rozuměj států, kde vývoj (profesní, akademický, společenský) sociální práce nebyl přerušen komunistickým režimem (viz kap. Proměny sociální práce v čase – Od druhé světové války po Sametovou revoluci)

⁷ Takto v současné době sociální práci konstruuje legislativa.

lze najít několik podob, kterých může sociální práce nabývat mimo sociální služby podle zákona č. 108/2006.

Definiční znaky sociální práce:

1. Podporuje sociální změnu
2. Podporuje sociální rozvoj
3. Podporuje sociální kohezi
4. Podporuje sociální spravedlnost
5. Posiluje lidi za účelem naplnění osobního blaha
6. Pracuje s kolektivní odpovědností

Těmito kritérii bylo kriticky nahlíženo na ne/existující právní rámec České republiky, který v současné době nabízí pro neziskové organizace, ale také pro podnikatele nebo fyzické osoby několik možností, jak dělat alternativní sociální práci.

Práce je členěna do několika tematických kapitol a podkapitol. V první kapitole bude analyzována mezinárodní definice sociální práce skrze šest výše stanovených definičních znaků. Další kapitola představí proměny vnímání institucionalizované sociální práce v její stoleté historii až k její současné podobě. Třetí kapitola se zabývá limity sociální práce a jejím možným legislativním vývojem. Poslední kapitolou je představení podob alternativní sociální práce – nejprve jejich právních forem a poté na příkladech třech konkrétních organizacích. Na závěr je zařazena diskuse.

1. Mezinárodní definice sociální práce

Normativní definicí sociální práce pro tuto práci je definice IFSW z roku 2014: „Sociální práce je prakticky založená profese a akademická disciplína, která podporuje sociální změnu a rozvoj, sociální soudružnost, posílení a osvobození lidí za účelem naplnění jejich osobního blaha. Toho dosahuje skrze využití principů sociální spravedlnosti, lidských práv, kolektivní odpovědnosti, sociálních věd a respektu k rozdílnostem. Sociální práce zasahuje tam, kde se lidé dostávají do kontaktu se svým prostředím,“⁸

Pro další záměry této práce je důležité tuto definici analyzovat, neboť, jak píše J. Šrajter, okázalá slovní spojení se mohou změnit z pracovního imperativu sociálního pracovníka pouze na ustálenou a vyprázdněnou formulaci v obecné definici. (2014: 74) Neméně důležité je porozumět termínům ve výše uvedené definici, z důvodu jejich následného využití jakožto kritérií pro přehled alternativních poskytovatelů sociálních služeb. Z definice IFSW bylo vybráno šest slovních spojení – sociální spravedlnost, sociální změna, sociální rozvoj, sociální koheze, osobní blaho a kolektivní odpovědnost. Tyto termíny jsou v následující části práce popsány za účelem jejich snazší aplikace v nadcházejících kapitolách.

Všechny výše zmíněné pojmy mají ve svých definicích přesahy od křesťanského učení, přes psychologii až k soudobé sociologii nebo hnutím proti establishmentu. Jedná se tedy o náročnou terminologii, jež by vydala na samostatnou závěrečnou práci. Pro účely této studie budou pojmy definovány na základě souvztažnosti k sociální práci – nejedná se tedy o komplexní souhrn znalostí o daných souslovích.

1.1. SOCIÁLNÍ SPRAVEDLNOST

Pojem sociální spravedlnosti se objevuje poprvé v církevním prostředí, respektive sociální nauce církve a křesťanské sociální etice, kde je spravedlnost označována za jednu z kardinálních ctností. (Fernández 2012: 127) Týká se jak vztahu člověka k jedinci, tak jedince ke společnosti a vice versa. Sociální spravedlnost usiluje o rovnost mezi lidmi, ač už ve smyslu rovných příležitostí, lidských práv nebo lidské důstojnosti. Šrajter (2014: 78–79) spatřuje jakožto důležitou součást sociální spravedlnost princip subsidiarity⁹.

⁸ Přeloženo autorem

⁹ Jeden z principů sociální politiky. Tedy posloupnost pomoci od jedince přes rodinu a komunitu až ke státní pomoci. Pojem spojuje prvky solidarity a osobní odpovědnosti, přičemž věří, že každý člověk je

Dále v článku, kde se snaží nalézt východiska sociální spravedlnosti pro současnou sociální práci a politiku, shrnuje: „základní rozměr sociální spravedlnosti je podpora samostatnosti a osobní odpovědnosti jednotlivce, nikoliv posilování jeho závislosti na sociálním systému a jeho „dobrodiních“. (Šrajber 2014: 80) K systému a „dobrodincům“ se vyjadřuje P. Fischer, který stanovuje ve vztahu k sociální spravedlnosti tři aktéry při jejím uskutečňování – tedy vzájemný vztah dvou osob (skupin) a garanta jejich vztahu. Přičemž garantem je nejčastěji označován stát nebo jeho instituce. (in Jinek 2014: 33)

V současném světě usiluje koncept sociální spravedlnosti o osobní angažovanost jednotlivce při řešení svých konfliktů s prostředím, zároveň se snaží o jedincovu podporu při dosahování lidských práv a práv, jež mu garantuje stát. To samé lze vztáhnout i na skupinu osob.

1.2. SOCIÁLNÍ ZMĚNA

Problematika sociální změny v akademickém diskurzu je nejčastěji analyzována oborem sociologie. Ta, jak je sociologii blízké, se snaží o její popis a nalezení vysvětlení, proč se sociální změna ve společnosti vyskytuje, kdo ji vyvolává a co ji ovlivňuje. Oblasti, kterých se sociální změna dotýká jsou různé. Jak vysvětluje J. Šubrt a Š. Pfeiferová: „V protikladu ke všemu, co je statické nebo setrvale plynulé, znamená sociální změna dynamiku a diskontinuitu, přičemž se může týkat demografických procesů, sociálních struktur, kulturních vzorců, společností a jejich subsystémů, organizací, institucí či skupin. Obecně vzato mohou mít sociální změny různý rozsah (celkové – dílčí), závažnost a hloubku (hluboké – povrchové), různou délku trvání (dlouhodobé – krátkodobé) a rychlost (rychlé – pomalé).“ (2013: 4)

V sociální práci se o sociální změně nejčastěji mluví ve vztahu k situaci, kdy jednotlivci, rodiny nebo společnost vyžadují změnu nebo vývoj prostředí, v němž se pohybují. Nutnost sociální změny přichází v čase, kdy strukturální podmínky¹⁰ lidem brání v přístupu ke službám (marginalizace, sociální exkluze), nebo je oproti jiným osobám znevýhodňují a utlačují. Sociální změna tak pomáhá k uznávání lidských práv a ekonomické, enviromentální a sociální spravedlnosti. (IFSW 2014)

Sociální změnu v sociální práci můžeme tedy definovat, jako snahu o změnu sociálních struktur anebo kulturních vzorců bránících lidem naplňování svých práv

vybavený schopnostmi, jak si sám pomoci a zároveň, vzhledem k životu ve společnosti, má společnost povinnost jej v tom podpořit. (Krebs 2010: 37 – 38)

¹⁰ Ve smyslu zákonů, bytových nebo zdravotních politik, školních nařízení a dalších.

a přístupu ke službám nebo o vymanění se ze společenské marginalizace a útlaku určité skupiny.

1.3. SOCIÁLNÍ ROZVOJ

Pedagogové z Masarykovy Univerzity v Brně se snažili rozšifrovat možné diskurzy slovního spojení osobnostně sociálního rozvoje a přišli na celkem sedm možných pojetí, jak jej chápat. Mezi funkce sociálního rozvoje zařadili například směřování k danému cíli, hybatel společenských proměn, duševní vývoj člověka, podpora profesní kultivace a další. (Kolář, Nehyba, Lazarová 2011: 350–353)

Pro sociální práci je nejdůležitějším pojetím podpora člověka při dosahování určitého cíle, stejně jako možnost společenských proměn. IFSW přibližuje sociální rozvoj, jakožto:

„strategii a intervence pro dosažení požadovaných reforem v oblasti nejen sociální politiky. Založen na holistickém přístupu generuje [sociální rozvoj] udržitelný rozvoj jedince a společnosti při využití mezi sektorové a profesní spolupráce. Sociální rozvoj podporuje sociálně strukturální a ekonomický rozvoj s vědomím, že ekonomický růst nemusí nutně znamenat růst sociální.“ (2014)

Paradigma sociálního rozvoje tak sociálního pracovníka vyzývá k využívání znalostí ze širokého spektra vědeckých oborů, jež cílí na posílení individua/komunity a udržení nebo změnu sociálních a politických struktur, vždy však holistickým způsobem a s vědomím jeho/jejich lidských práv.

1.4. SOCIÁLNÍ KOHEZE¹¹

Další ze sociologických termínů související se sociální prací je sociální koheze. V definici IFSW se dozvídáme, že sociální práce má, mimo jiné, podporovat sociální soudružnost. S. Rosell sociální soudružnost definuje jako:

„Sociální koheze zahrnuje budování společných interpretací hodnot, snižuje rozdílnosti v bohatství a příjmech a obecně umožňuje lidem sdílet pocit, že jsou zahrnuti do společného díla (common enterprise), čelí stejným výzvám a jsou členy jedné komunity.“ (in Maxwell 1996: 13)

Kromě sociální práce a jejich institucí, jež mohou svými činnostmi dokázat mezi lidmi vyvolat pocit sounáležitosti ve věcech hodnot, priorit a směřování společnosti, se

¹¹ V originále social cohesion

na budování sociální soudružnosti podílí několik faktorů. Jedním z nich může být sdílená těžká zkušenost (ekonomická deprese, válka), dalším například etnická nebo náboženská příslušnost, ideologické přesvědčení. (Maxwell 1996: 13 – 14)

Podrobný přehled o východiscích a teoriích sociální koheze a její spojitosti s dalšími sociálními fenomény, jako jsou například solidarita, sociální zabezpečení, fragmentace společnosti, podávají J. Šafr, I. Bayer a M. Sedláčková ve stati Sociální koheze – Teorie, koncepty a analytická východiska z roku 2008. Mimo jiné uvádí, že sociální koheze má různé podoby v makro a mikro měřítku, tedy v struktuře společenského řádu státu a struktuře menších společenství a komunit. Pro účely sociální práce se jako velmi zajímavé tvrzení jeví například:

„Nesporným přínosem Lockwoodova pojetí¹² je upozornění na fakt, že problém koheze je zároveň problémem sociální dezintegrace. Soustředit se primárně na absenci soudržnosti, tedy na různé sociální patologie, umožňuje zavčas odhalit potenciální sociální poruchy v konkrétních společenských podmínkách.“ (Šafr, Bayer, Sedláčková 2008: 257)

Právě o odhalování sociálního rozpadu a podpoře sociální koheze by se též měla zajímat sociální práce.

1.5. OSOBNÍ BLAHO

Anglickém pojmenování wellbeing je hojně užívaným termínem, který však postrádá jednotnou definici. Český překlad lze odvodit od složení anglického ekvivalentu, tedy well – dobrý a being – bytí. Při snaze definovat osobní blaho¹³ se výzkumníci zaměřují spíše na jeho konstrukt, například „osobní blaho je subjektivní stav, při kterém převažují pozitivní emoce nad negativními a vice versa.“ (Bradburn in Dodge, Daly, Huyton, Sanders 2012: 223). Shin a Johnson se pak snaží o definici skrze kvalitu života, když tvrdí, že osobní blaho je komplexním posouzením kvality života člověka, a to na základě jím zvolených kritérií. (in Dodge a kol. 2012: 224) Přičemž kvalita života je podle Světové zdravotnické organizace (WHO) definována jako:

„individuální vnímání jednotlivce a jeho pozice v životě v kontextu kultury a hodnotového systému, v kterém žije a ve vztahu k jeho cílům, očekáváním, standardům a obavám. Výše uvedené může být ovlivněno jednotlivcovým fyzickým zdravím,

¹² pojetí D. Lockwooda propojuje makro a mikro rovinu sociální integrace, která obsahuje dvě složky: občanskou integraci/korupci a sociální kohezi/rozpad

¹³ V tomto překladu bude termín wellbeing používán pro účely této práce.

psychickým stavem, osobním přesvědčením, sociálními vztahy a jeho vztahem k okolí. (WHO, nedatováno)

Pokud má sociální práce přispívat k dosažení osobního blaha, musí vycházet z klientových pocitů a emocí. Pokud je není schopen formulovat, je důležité mu je pomoci identifikovat a na jejich základě rozpoznat, jestli se současná klientova situace odráží na jeho osobním blahu, což se ve většině případů děje. Poté je na sociálním pracovníkovi, aby s klientem dokázal nadefinovat kýžený stav osobního blaha na konci spolupráce.

1.6. KOLEKTIVNÍ ODPOVĚDNOST

Pojem odpovědnost se v současnosti vyskytuje téměř všude. Přiblížení významu slova nám však neposkytuje ani Slovník spisovné češtiny, který uvádí vágní definice: „projevující vědomí povinnosti“ nebo „ten, který je povinen ručit“ (1978: 296). Obecně lze tedy vyvodit, že se jedná o jistou záruku něčeho/někoho za jistý výstup. Nejrozsáhlejší vhled do problematiky odpovědnosti nám opět poskytuje sociologie spolu s etikou v čele s jejich představiteli M. Weberem, P. Ricoeurem a dalšími. Weber klade důraz na etiku odpovědnosti ve smyslu následků činů jednotlivce – tedy, že každý je povinen nést následky za své činy. (in Hála a kol. 2013: 35–37) A. Hellerová oponuje, že například filosof nemůže nést odpovědnost za interpretaci jeho vizí a idejí. (in Hála a kol. 2013: 118–119). Jak je to tedy s kolektivní neboli společnou odpovědností ve spojitosti se sociální prací? Pojem kolektivní odpovědnost se v oblasti sociálních věd často pojí s určitým druhem oprese nebo útlaku skupiny – například rasismu, sexismu. (Stahl 2017: 488)

Vztaženo k definici sociální práce, se jedná o společnou vymahatelnost lidských práv¹⁴. Tedy, že lidé na sebe berou odpovědnost za druhé a za okolí, ve kterém žijí. Dále pak kolektivní odpovědnost nutí sociální pracovníky k vytvoření recipročních vztahů uvnitř komunity, s uvědomováním vzájemné propojenosti mezi jednotlivci/skupinami a mezi jednotlivcem/skupinou a prostředím. (IFSW 2014)

Kolektivní odpovědnost lze tedy chápat několika způsoby, jakožto nástroj pro vytváření rovnoprávných vztahů mezi jednotlivci v komunitě tak, aby nikomu nebyla upírána jeho lidská práva, a tím se lidská práva podporovala a udržovala. Nebo skrze společné jednání lidí za dosažení cíle, jež reflektuje jejich potřeby. V neposlední řadě,

¹⁴ A to všech třech stupňů, tak jak je definuje OSN. Tedy prvního stupně – občanská a politická práva; druhého stupně – sociální a ekonomická práva a třetího stupně – environmentální a mezigenerační práva

kolektivní odpovědnost nutí jednotlivce i skupiny zvažovat následky svých rozhodnutí s přihlédnutím nejen k osobnímu blahu, ale též prostředí, v němž žijí.

2. Proměny sociální práce na českém území

Historický vývoj sociální práce k její dnešní podobě je v této práci načrtnut pro dva hlavní důvody. K poukázání, že sociální práce byla a je do velké míry ovlivňována historickým kontextem dané doby (Gulová 2011: 46, Navrátil 2001: 7) a druhým důvodem je podat přehled o proměnách vnímání toho, co v historii bylo alternativní sociální prací. Vzhledem k cíli diplomové práce bude následující text soustředěn na historii sociální práce na českém území. I když kořeny sociální práce můžeme dohledat v časech dávno minulých¹⁵, historický exkurz v této práci započne zhruba před sto lety, tedy v období prvního samostatného československého státu.¹⁶

V následujících podkapitolách je vždy načrtnut historický kontext spolu s hlavními změnami v sociální práci, které daná doba přinesla. Dále pak přehled veřejnoprávních (státních) a soukromoprávních (nestátních) subjektů, které byly činné v oblasti sociální práce. V jednotlivých podkapitolách jsou popsány i definice pojmů (které byly považovány za sociální práci), zákonů (které formovaly sociální práci) anebo pojmů, jež byly pro výkon sociální práce ústředními. Za každým obdobím je řazeno krátké shrnutí hlavních myšlenek.

2.1. PRVNÍ REPUBLIKA

Období První světové války s sebou přineslo několik změn – transformace průmyslu na zbrojařství, nedostatek potravin, zvýšená migrace osob, změna demografického vývoje obyvatelstva aj. Po jejím konci a se vznikem samostatného státu Československé republiky (ČSR) se začaly poměry normalizovat. Tehdejší politická reprezentace si byla vědoma potřebnosti sociální ochrany obyvatel jakožto eliminování dalších politicko-sociálních problémů (nezaměstnanost, nemoci, vrůstající tendence fašismu). Nejen z tohoto důvodu bylo roku 1918 založeno Ministerstvo sociální péče, jehož zákony poprvé zajistili sociální pojištění pro české občany. (Matoušek a kol. 2012: 115–125)

¹⁵ Navrátil poznamenává, že pro úplné počátky sociální práce bychom se museli „vydat k počátkům lidského bytí a soužití“ (2001: 7)

¹⁶ Navrátil (2001: 7), Matoušek a kol. (2007: 114) nebo J. Šrajber (2014: 74) začátky profesionální sociální práce sledují ještě několik desítek let před vznikem ČSR, v počátcích industrializace, průmyslové revoluce a s ní spojenou urbanizací, změnou agrárního způsobu života atd.

V českém prostředí ojedinělé publikaci J. Kodymové – Historie české sociální práce v letech 1918–1948, autorka jasně zpracovává přehled veřejnoprávních i soukromoprávních úřadů, ústavů, spolků, které zabezpečovaly jednotlivé sociální situace v životech obyvatel ČSR. Dále pak profilaci vzdělávání v sociální práci¹⁷, působnost tehdejších sociálních pracovníků¹⁸ atd. Jedná se o působivý exkurz na počátek české sociální práce, který dobře slouží k reflexi současné podoby sociální práce. (Kodymová 2013: 10)

Jak píše Kodymová:

„... Byla zajišťována [sociální péče¹⁹] kombinací veřejnoprávních a soukromoprávních institucí (mezi tyto druhé se počítají i instituce církevní). Soukromoprávní vztahy se vyznačují dispoziční autonomií subjektů práva, takže konkrétní povaha (náplň) těchto vztahů závisí na projevech vůle těchto subjektů v té míře, v jaké ji právní normy ponechávají dispoziční volnost. Veřejnoprávní vztahy jsou vždy určeny kategorickými normami, tzn., že subjekty nemají dispoziční volnost a musí se podřídit veřejné moci v zákonem vymezených případech.“ (in Matoušek a kol. 2012: 120).

Jak tedy vypadaly ony dispozičně volné projevy a kdo je provozoval?

	Poskytovatelé	Aktivity
Veřejnoprávní subjekty	Obecní samospráva	Chudinská péče Stravovny Ústavy pro zprostředkování práce Nemocnice Chorobince Sirotčince Denní útulny pro děti Stravovací a ošacovací akce
	Ministerstvo sociální péče	Sociální politika Péče o mládež Péče o válečné poškozence

¹⁷ Od prvního desetitýdenního studia při Lyceu (1917), až po vznik Masarykovy státní školy zdravotnické a sociální péče (1935)

¹⁸ Profesi vykonávaly hlavně ženy pod tlakem emancipačních hnutí v evropských zemích před První světovou válkou. (Navrátil 2001: 8)

¹⁹ Jak byla sociální práce dobově nazývána.

		Bytová a stavební péče Ochrana spotřebitelů a družstevníků
	Pojišťovny	Sociální Nemocenská Úrazová
	Stát	Řízená distribuce potravin s nízkými cenami
Soukromoprávní	Československý červený kříž ²⁰	Hygiena a zdravotní péče Dětské prázdninové osady Poradny pro matky s dětmi Útulky rodiček Výchova samaritánů Humanitární pomoc Zajišťování otopu
	Dobrovolné spolky	Podpora studentů a chudé mládeže Volnočasové aktivity Ochrana ženských zájmů Boj proti sociálně patologickým jevům

In Matoušek (2012: 120–122) a Český červený kříž (online)

Matoušek a kol. též upozorňují na jistou roztržitost soukromoprávních subjektů, a to jak v poskytování služeb, tak v zajišťování financí (2012: 123). Jedním z důvodů byla minimální vybavenost odbornými znalostmi nestátních poskytovatelů sociální péče²¹. Jak se dále dočteme v knize Kodymové, sociální práce byla vykonávána hlavně střední vrstvou a na dobrovolné bázi. Prostředky pro zabezpečení chodu organizací se pak nejčastěji stávaly sbírky. (2013: 30)

²⁰ Informace dostupné 1.8.2017 online z: <http://www.cervenkykruz.eu/cz/historiemeziv.aspx>

²¹ Nutno však připomenout, že například od církevních organizací, jež disponovaly dlouhou historií poskytování charitativní péče se veřejné organizace učily a přebíraly jejich knowhow (Matoušek 2012: 130).

Od poloviny třicátých let se pak, ze snah několika dam²² v čele s A. Masarykovou, daří sociální práci pozvednout na uznávanou profesi (rozuměj mohla být vykonávána výhradně kvalifikovanými pracovníky), i když ji veřejnost často vnímala jako „amatérskou dobročinnou službu“. (Matoušek a kol. 2012: 123–128). Zdařile nastartovaný rozvoj sociální práce, sjednocení sociální politiky s ostatními ministerstvy, vyplnění mezer v poskytování sociální péče (Mertl 1938 in Matoušek 2012: 127) a slibný rozkvět ČSR byl plíživě rozvracen nastupujícími fašistickými tendencemi dovršenými odebráním sudetského území a začátkem druhé světové války.

Definice:

Je zajímavé sledovat, jak rychle se pohled na sociální práci/péči vyvíjel a jak i v minulosti panovaly rozdílné představy o tom, jak by měla sociální práce vypadat. Pro ilustraci definice z Masarykova slovníku, který vycházel v letech 1925–1933, a příspěvek I.A. Bláhy z roku 1928, který zazněl v rámci mezinárodní konference sociální služby v Paříži.²³

Masarykův naučný slovník:

„Sociální péče je organizovaná pomoc o osoby sociálně slabé, odkázané na veřejnou pomoc a zejména na finanční a mravní podporu. Sociální péče se vztahuje zejména na osoby chudé, přestárlé, invalidy, válečné poškozence, mládež, zejména úchylnou, učně, studentstvo, osoby tělesně i duševně vadné (osoby slepé, hluchoněmé, slabomyslné, epileptické, zmrzačené), sirotky, vdovy aj. Zprvu byla řešena lidumilstvím, dobročinností, v moderní době vedení a usměrňování sociální práce přebírají veřejnoprávní korporace, zejména obec a stát.“

I. A. Bláha:

„Sociální práce jako specializovaná činnost represivní, preventivní či směřující k odstranění sociálních nedostatků, a to za předpokladu, že je vykonávána na základě odborné přípravy. Sociální práce se od příbuzných oborů – sociální politiky, sociální hygieny, osvěty apod. – liší rozsahem a metodou. Všimá si všech stránek lidské osobnosti, studuje je, organizuje nápravu, racionalizuje ji, zkoumá příčiny i účinky a etizuje ji. Vedle teoretické přípravy je třeba i povahových předpokladů.“ (in Matoušek a kol. 2012: 124)

²² Mezi další patří například M. Slavíková, V. Vostřebalová, M. Trnková, E. Taussigová

²³ Všimněme si, kolika různými názvy je sociální práce nazývána: péče, služba, práce.

SHRNUTÍ

Počátky profesionální sociální práce se na českém území profilují po konci první světové války. V oblasti sociální práce byl silný stát, ten skrze své instituce a správní jednotky poskytoval péči hlavně o chudé, válečné veterány a dohlížel na správné poskytování sociální práce, která byla poskytována soukromoprávním sektorem.

Dále je též nutné vymezit pojmy, které se vyskytují i v následujících kapitolách

- veřejnoprávní subjekt
 - státní aparát a jeho výkonné složky
 - stanovuje legislativní pravidla sociální práce
 - sám může vykonávat sociální práci
 - dohlíží na profesionalitu
- soukromoprávní subjekt
 - součástí občanského sektoru²⁴
 - v období První republiky nebyl příliš regulovaný a při výkonu sociální práce byly jeho zástupci roztrženi, někteří nekvalifikovaní

2.2. OD KONCE DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY DO ROKU 1989

Po konci Druhé světové války, znovu založený československý stát navazuje na svou předválečnou éru. Demokratické principy přispívají k přílivu znalostí o sociální práci ze zahraničí (hlavně pak z exilu navrátilých odborníků). Znovu se otvírají odborné sociální školy, a to i vysoké, sociologové zkoumají nové sociální jevy. Tento, pro sociální práci, optimistický trend ustává s komunistickým převratem roku 1948, kdy s transformací ideologického myšlení přichází i obrat ve správních věcech, tudíž i v sociální politice a sociální péči. (Matoušek 2012: 139–140)

V socialismu jsou sociální problémy vnímány jako pozůstatek kapitalistického systému, který vykořisťoval pracovní vrstvu, a tím je sám tvořil. Ještě před rokem 1948, kdy komunistická strana převzala vládu nad českým územím, se podařilo v rámci

²⁴ Občanský sektor se pohybuje v rovině trhu, komunity a státu na rozmezí mezi veřejným (stát) a soukromým (trh a komunita)/ziskovým (trh) a neziskovým (stát a komunita)/ formálním (stát a trh) a neformálním (komunita) sektorem. (Skovajsa a kol. 2010: 145). Právě v něm se angažují nestátní neziskové organizace, vyrůstá mezilidská solidarita a tvoří se sociální změny. Organizace občanského sektoru, jak uvidíme v dalších kapitolách, plní i další funkce, které mohou spadat do rámce sociální práce, např. poskytování služeb, budování komunit, zastupování advokační a filantropické funkce. (Pospíšil in Skovajsa 2010: 42)

Košického vládního programu prosadit všeobecné pojištění²⁵, které však již předem počítalo s úpravou ve jménu socialismu. (Klimentová, Thelenová 2014: 41)

Stát převzal veškeré sociální aktivity pod svou správou – zanikly dobrovolné spolky, církevní společnosti a další formy neveřejné sociální práce, které se etablovaly před druhou světovou válkou. K tomu všemu s ideou, že sociální problémy ustanou, rušil stát výzkumné ústavy a sociální práce zaniká. Sociální pracovníky nahrazují pracovníci národních výborů²⁶ a sociální práci nahrazuje sociálně právní ochrana. Zlom nastává po smrti J.V. Stalina, kdy se opět začíná vynořovat potřebnost sociálních pracovníků,²⁷ stále se však sociálně „nemocní“ lidé, jak byli v dané době nazýváni, „lččili“ medikamenty a „zotavovali se“ v léčebnách nebo ústavech. Ke sklonku sedmdesátých let se začíná sociální práce znovu revitalizovat – ve veřejném diskurzu pouze na praktické úrovni²⁸, teoretický rozkvět zatím zůstal skryt²⁹. Poprvé se o sociálních službách mluví v zákoně č. 101/1964 o sociálním zabezpečení (Šiklová in Matoušek a kol. 2012: 140–150; Krebs a kol. 2010: 102–104) K úplným novinkám patřily první dvě terapeutické komunity, pečovatelská služba (jediná terénní služba), manželské poradny a linky důvěry. (Matoušek a kol. 2007: 30)

	Poskytovatelé	Aktivity
Veřejnoprávní	Stát	Léčebny – protialkoholní, psychiatrické Ústavy sociální péče - pro mentálně retardované
	Ústřední rada odborů	Nemocenské pojištění
	Ministerstvo zdravotnictví	Dětské domovy do 3let Výchovná zařízení
	Ministerstvo školství	Azylové ústavy pro děti a mládež s tělesnou vadou do 15. let

²⁵ Zákon o všeobecném národním pojištění č. 99/1948 Sb. následoval britskou vizi o sociálním státu Lorda Beveridge

²⁶ Krajská, městská, okresní i místní působnost pod ministerstvem vnitra

²⁷ Ze začátku jimi měly být starší dámy, které by touto prací nemarnily svůj produktivní věk (50.léta).

²⁸ V úzkém propojení se zdravotnickým oborem (geriatrie, výchovná zařízení) a nebo ve velkých výrobních závodech a

²⁹ Viz tabulka

		Ústavy pro duševně a tělesně vadnou mládež
	Ministerstvo spravedlnost	Ústavy pro hromadné poručenství (pěstounskou péči) Sociálně-právní ochrana mládeže
	Ministerstvo vnitra	Posudkové komise sociálního zabezpečení Dávkové komise Komise péče o rodinu a děti
	Neformální seskupení – (re)internacionalizované farní sestry, bývalé sociální pracovníce, lidé se zápallem pro pomoc druhým	Tajné semináře o sociální práci, předávání zkušeností a znalostí ze zahraničí, později přímá sociální práce ve státních ústavech, domovech seniorů
soukromoprávní ³⁰	Sekce sociálních pracovníků pod Českou lékařskou společností J.E. Purkyně ³¹	Udržení a rozvoj sociální práce Zvyšování kvalifikace sociálních pracovníků

Definice:

Zákon č. 101/1964 Sb., o sociálních službách

§ 66.

(2) Nově vytvořené socialistické společenské vztahy vyžadují, aby si občané a v rodině zejména děti a rodiče vzájemně pomáhali. Národní výbory působí soustavnou výchovou občanů k tomu, aby pomáhali spoluobčanům starým a těžce poškozeným na zdraví a aby se upevňovaly rodinné vztahy, zejména aby se děti podílely na dalším zvyšování životní úrovně svých rodičů a pečovaly o ně, jestliže takovou péči potřebují.

SHRNUTÍ

³⁰ Tento pojem v dané době nemohl existovat, neboť soukromé vlastnictví nebylo v komunismu vítáno.

³¹ Dříve Společnost sociálních pracovníků založená roku 1969.

Stejně rychle, jak se v průběhu 20. století měnily společenské a politické poměry na území československého státu, vyvíjela se i sociální práce. Dobrý start po založení samostatného československého státu, kdy se sociální práce profesionalizovala a rozvíjela svou praxi, angažovaly se při jejím poskytování soukromoprávní subjekty stejně jako veřejnoprávní, přerušil komunistický převrat v roce 1948. V padesátých a šedesátých letech byla sociální práce demonizovaná, sociální problémy/nemoci byly nahlíženy jako pozůstatky kapitalistické a buržoazní společnosti a byly řešeny ve skrytu ústavních zařízení, většinou pomocí léků. V sedmdesátých letech, když sociální problémy ani po třiceti letech neutuchaly, se začíná sociální práce revitalizovat, alespoň na praktické úrovni. Alternativ v komunistickém státě příliš mnoho nebylo, ať už ve věcech politických, kulturních nebo sociálních, a pokud ano, byly těžce stíhány. Příkladem alternativních podob sociální práce budiž církevní sociální práce řádových sester, které byly brutálně internovány v padesátých letech, sociální práce poskytována dobrovolnými spolky, jež byly rozpouštěny, anebo starost o člena rodiny (tak jak je popisována v zákoně 101/1964 Sb., o sociálních službách) při požadavcích, aby všichni práce schopní lidé pracovali.

2.3. SAMETOVÁ REVOLUCE AŽ 1992

Nejdůležitějšími úkoly pro novou vládu Československé federativní republiky byla liberalizace, privatizace a demokratizace, a to nejen sociální sféry. K tomu měl dopomoci Scénář sociální reformy, který navazoval na tradici Československé republiky v meziválečném období³² a řešil hlavně narovnání systémů sociální péče, důchodového pojištění, novou soustavu orgánů sociální zabezpečení, nezaměstnanost. Pro sociální práci byl velmi důležitý vstup nestátních neziskových a církevních organizací zpět do režimu jejího poskytování³³. (Klimentová, Thelenová 2014: 43–44). Kodymová toto období taktně charakterizuje jako anomii „období, kdy staré hodnoty již neplatí a nové nejsou ještě přijaty“ (in Matoušek a kol. 2007: 151–152). Dále upozorňuje na nové sociální problémy, které s sebou demokracie přinesla – neskrývanou prostituci, resocializace vězňů po amnestii, zvýšenou kriminalitu, migraci, postavení menšin aj. (tamtéž).

³² S odkazy na Beveridgův sociální stát a Bismarckovy reformy na konci 19. století

³³ A to díky novelizaci zákona 100/1988 o sociálním zabezpečení. Většina organizací byla zřizována pod zákonem č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů

2.4. VZNIK ČESKÉ REPUBLIKY AŽ ZÁKON 108/2006

Přestřelky mezi slovenskými a českými zástupci ve vládě vedly k rozdělení obou států. Od 1. ledna 1993, v čele s prezidentem Václavem Havlem a pravicovým premiérem Václavem Klausem, se samostatná Česká republika vrhá do dalších reforem, a to hlavně pod vlivem tzv. neoliberalismu a konzervatismu. To mělo za následek několik ekonomických změn včetně změn několika zákonů. Za všechny například č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem, č. 155/1995Sb., o důchodovém pojištění, 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, která byla nepojistná a nároková. Připojily se k nim i zákony o obecně prospěšných organizacích č. 248/1995 Sb. a zákon o nadacích a nadačních fondech z roku 1997. Neziskové nestátní organizace se tak mohly stát partnery v poskytování sociálních služeb.³⁴ Financování poskytovatelů sociálních služeb bylo nešťastné³⁵ a vedlo k nestabilitě a neuvážené kompetici mezi poskytovateli³⁶. K profesionalizaci sociální práce přispívaly nejen nové vysokoškolské obory, ale i střední a vyšší odborné školy, na jejichž kvalitu začala roku 1993 dohlížet Asociace vzdělavatelů v sociální práci³⁷ (Klimentová, Thelonová 2014: 44–45). Od roku 1994 se připravoval nový zákon, který by jasně definoval sociální služby, jejich poskytovatele a dohlížel i na kvalitu služeb. Střídání politické reprezentace, zřejmě i spolu s přežíváním mýtu o sociální práci z minulého režimu, se jeho platnosti Česká republika dočkává až roce 2006.

³⁴ Ze začátku to vedlo k nevráživosti mezi státem poskytovaných služeb a soukromých poskytovatelů. (Matoušek a kol. 2012: 152)

³⁵ Centrálně řízené dotace byly přidělovány většinou pouze na rok.

³⁶ Při honbě za zdroji se organizace upisovaly i k projektům, na které neměly kapacity. (Matoušek 2007: 33)

³⁷ Tato asociace je činná dodnes.

	Poskytovatelé	Aktivity
Veřejnoprávní	Okresy ³⁸ /kraje a obce s rozšířenou působností pod gescí Ministerstva práce a sociálních věcí	poradenské služby ústavní sociální péče pečovatelské služby stavování kulturní a rekreační péče
Soukromoprávní ³⁹	Církevní organizace ⁴⁰	Domovy důchodců Azylové domy Hospicová péče
	Neziskové nestátní organizace	Terénní služby Poradny
	Neformální pečovatelé ⁴¹	Péče o člena rodiny

Neměli bychom na tomto místě opomenout zákon č. 198/2002 Sb., o Dobrovolnické službě, který ukotvil alespoň část dobrovolnické služby vykonávané v ČR a zahraničí. Zákon pojednává o tzv. akreditované dobrovolnické službě a pro ni závazných pravidel a povinností, popisuje vzory smluv a vysílající a přijímající organizaci⁴². Organizacím nabízejících akreditovaný dobrovolnický program⁴³ umožňuje žádat Ministerstvo vnitra (MV) o dotace⁴⁴, započítávat práci dobrovolníků⁴⁵, lépe tvořit podmínky pro znevýhodněné občany⁴⁶ (MPSV 2016a).

³⁸ Byly zrušeny až v roce 2002 a to zákonem 147/2000 Sb. o okresních úřadech

³⁹ Ještě stále, i po konci komunistické vlády, jsou soukromoprávní subjekty těmi „alternativními“ neboť stát si přisvojuje všechnu sociální péči, a to stále v největší míře v ústavní péči. (Matoušek a kol. 2007: 35 – 38)

⁴⁰ Například Charita, Diakonie

⁴¹ Vzhledem k nízkým finančním částkám, které byly pro pečující osobu vyhrazeny (3500Kč před rokem 2005 a 5310Kč po roce 2005) se lze domnívat, že tato forma sociální práce nebyla (a není) pro stát příliš důležitou a preferuje tedy využívání formálních poskytovatelů sociálních služeb. (Matoušek a kol. 2007: 37 – 38)

⁴² Akreditaci na základě splněných podmínek vydává Ministerstvo vnitra, obor bezpečnostní politika a prevence kriminality.

⁴³ Tedy program schválený/akreditovaný Ministerstvem vnitra

⁴⁴ Na hrazení pojištění pro dobrovolníky a část nákladů na spojených s jejich evidencí, přípravou atd.

⁴⁵ Například jako dofinancování projektů

⁴⁶ Lidé evidovaní na Úřadu práce, kteří mohou dále využívat výhody spojení s dlouhodobým dobrovolnictvím – např. hrazení veřejného zdravotního pojištění, důchodového pojištění.

Definice:

V zákoně č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, který byl platný až do roku 2006 je v § 73 definována sociální práce takto:

„Sociální péči zajišťuje stát pomoc občanům, jejichž životní potřeby nejsou dostatečně zabezpečeny příjmy z pracovní činnosti, dávkami důchodového nebo nemocenského zabezpečení, popřípadě jinými příjmy, a občanům, kteří ji potřebují vzhledem ke svému zdravotnímu stavu nebo věku anebo kteří bez pomoci společnosti nemohou překonat obtížnou životní situaci nebo nepříznivé životní poměry.“

SHRNUTÍ

Transformovaná Československá federativní republika, stejně jako samostatná Česká republika se měly s čím vypořádávat. Čtyřicet let komunistického režimu zdevastovalo nejen občanský sektor, který vždy souvisel s občanskou solidaritou a sociální prací, ale i veřejné instituce a smýšlení lidí. Euforie z konce nadvlády jedné strany se musela co nejrychleji promítnout do nového uspořádání státu. Při ekonomických a politických reformách se poněkud zapomnělo na sociální práci. Ano, nestátní neziskové subjekty byly opět vpuštěny do sektoru sociální práce, která se opět začíná profesionalizovat, ale kvůli absenci nového zákona o sociální práci, respektive o sociálních službách, se lidem v těžké životní situaci stále pomáhá ve státních ústavech. Alternativní sociální prací se tedy opět stávají aktivity nestátních neziskových organizací (stejně tak církevních) a lidí pečujících o osobu blízkou.

2.5. ZÁKON č. 108/2006 Sb. O SOCIÁLNÍCH SLUŽBÁCH

Po několika letech bylo schváleno konečné znění zákona o sociálních službách, který svůj předmět úpravy definuje následovně:

„Tento zákon upravuje podmínky poskytování pomoci a podpory fyzickým osobám v nepříznivé sociální situaci prostřednictvím sociálních služeb a příspěvku na péči, podmínky pro vydání oprávnění k poskytování sociálních služeb, výkon veřejné správy v oblasti sociálních služeb, inspekci poskytování sociálních služeb a předpoklady pro výkon činnosti v sociálních službách.“ (Zákon č. 108/2006 Sb.)

Pro Českou republiku je to veliký posun k evropskému standardu sociální práce, i když se v samotném padesáti stránkovém zákoně pojem sociální práce nevyskytuje. I. Tomeš ve své přednášce na Konferenci v Hradci Králové shrnuje hlavní přínosy zákona v několika výstižných bodech:

- „Ucelený systém služeb (od poradenství až po ústavní), odstranění chaosu
- Zrovnoprávnění veřejných a soukromých poskytovatelů soc. služeb
- Posílení úlohy klienta jako objednavatele služby (Příspěvek na péči⁴⁷)
- Právní vymezení odborných poskytovatelů sociálních služeb
- Uznání sociálních pracovníků v sociálních službách jako profese
- Předpoklady pro kontrolu kvality sociálních služeb a jejich licencování“
(Tomeš 2014: 6)

Vyhláška č. 505/2006 Sb., k provedení zákona o sociálních službách

Jak z názvu vyplývá, vyhláška byla vydána společně se zákonem, aby stanovila jeho provádění, tedy hlavně: jasně stanovila hodnocení schopnosti zvládat základní životní potřeby a definovala základní životní potřeby, rozsah úkonů u jednotlivých sociálních služeb, dále též upravila maximální výši úhrad za sociální služby, určila povinný obsah kurzů pro pracovníky v sociálních službách a definovala standardy sociálních služeb a jejich hodnocení. (vyhláška č. 505/2006 Sb.) Tato vyhláška byla několikrát novelizována. Například roku 2016, ministryní práce a sociálních věcí, M. Marksovou, novelou č. 218/2016 Sb. platnou od září téhož roku.

Dalším důležitým milníkem bylo i přijetí zákona o pomoci v hmotné nouzi – č. 111/2006 Sb., který spolu se zákonem o životním a existenčním minimu tvoří tzv. záchranou sociální sít', jež fyzickým osobám v hmotné nouzi pomáhá při zajišťování základních životních podmínek pomocí dávek a skrze poradenství (Zákon č. 111/2006 Sb.)

2.5.1. SOCIÁLNÍ SLUŽBY

V ČR je sociální práce legislativně ukotvena zákonem o sociálních službách. Sociální služba je podle § 3 zmiňovaného zákona „činnost nebo soubor činností zajišťujících pomoc a podporu osobám za účelem sociálního začlenění nebo prevence sociálního vyloučení“ (Zákon č. 108/2006 Sb.) V současné době existuje 32 sociálních služeb definovaných v zákoně a vyhlášce. Pro představu jejich podoby a početního zastoupení je do této práce začleněna následující tabulka, která obsahuje 4 nejrozšířenější a 4 nejméně časté sociální služby v ČR:

⁴⁷ Ten je poskytován přímo klientovi za účelem nákupu služeb, kdežto dříve se vyplácel pečující osobě

Název služby	Popis v zákoně	počet
Pečovatelské služba	Pečovatelská služba je terénní nebo ambulantní služba poskytovaná osobám, které mají sníženou soběstačnost z důvodu věku, chronického onemocnění nebo zdravotního postižení, a rodinám s dětmi, jejichž situace vyžaduje pomoc jiné fyzické osoby. Služba poskytuje ve vymezeném čase v domácnostech osob a v zařízeních sociálních služeb vyjmenované úkony.	720
Odborné sociální poradenství	Odborné sociální poradenství je poskytováno se zaměřením na potřeby jednotlivých okruhů sociálních skupin osob v občanských poradnách, manželských a rodinných poradnách, poradnách pro seniory, poradnách pro osoby se zdravotním postižením, poradnách pro oběti trestných činů a domácího násilí; zahrnuje též sociální práci s osobami, jejichž způsob života může vést ke konfliktu se společností. Součástí odborného poradenství je i půjčování kompenzačních pomůcek.	532
Domovy pro seniory	V domovech pro seniory se poskytují pobytové služby osobám, které mají sníženou soběstačnost zejména z důvodu věku, jejichž situace vyžaduje pravidelnou pomoc jiné fyzické osoby.	
Domovy se zvláštním režimem	V domovech se zvláštním režimem se poskytují pobytové služby osobám, které mají sníženou soběstačnost z důvodu chronického duševního onemocnění nebo závislosti na návykových látkách, a osobám se stařeckou, Alzheimerovou demencí a ostatními typy demencí, které mají sníženou soběstačnost z důvodu těchto onemocnění, jejichž situace vyžaduje pravidelnou pomoc jiné fyzické osoby. Režim v těchto zařízeních při poskytování	328

	sociálních služeb je přizpůsoben specifickým potřebám těchto osob.	
Intervenční centra	Na základě vykázaní ze společného obydlí podle zvláštního právního předpisu ⁴⁸ je osobě ohrožené násilným chováním vykázané osoby nabídnuta pomoc nejpozději do 48 hodin od doručení kopie úředního záznamu o vykázaní intervenčnímu centru. Pomoc intervenčního centra může být poskytnuta rovněž na základě žádosti osoby ohrožené násilným chováním jiné osoby obývající s ní společné obydlí nebo i bez takového podnětu, a to bezodkladně poté, co se intervenční centrum o ohrožení osoby násilným chováním dozví. Sociální služby v intervenčním centru jsou poskytovány jako služby ambulantní, terénní nebo pobytové.	18
Tísňová péče	Tísňová péče je terénní služba, kterou se poskytuje nepřetržitá distanční hlasová a elektronická komunikace s osobami vystavenými stálému vysokému riziku ohrožení zdraví nebo života v případě náhlého zhoršení jejich zdravotního stavu nebo schopností.	16
Průvodcovské a předčitatelské služby	Průvodcovské a předčitatelské služby jsou terénní nebo ambulantní služby poskytované osobám, jejichž schopnosti jsou sníženy z důvodu věku nebo zdravotního postižení v oblasti orientace nebo komunikace, a napomáhá jim osobně si vyřídit vlastní záležitosti. Služby mohou být poskytovány též jako součást jiných služeb.	16

⁴⁸ § 21a a 21b zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Terapeutické komunity	Terapeutické komunity poskytují pobytové služby i na přechodnou dobu pro osoby závislé na návykových látkách nebo osoby s chronickým duševním onemocněním, které mají zájem o začlenění do běžného života.	14

Zdroje: MPSV, iregistr (online), Zákon č. 108/2006 Sb.

Čtyři nejčastější sociální služby mají jistě své místo v sociální práci, ale měly by být nejpočetnější? Co se týká pečovatelské služby – tedy její terénní podoby – je vítanou změnou oproti nutnosti umístit člena rodiny do pobytové služby, pokud již není schopen péče o sebe sama a nebo s jeho péčí potřebují příbuzní pomoci. Odborné sociální poradenství je též velmi potřebné, zvláště, když dokáže lidem zprostředkovat srozumitelnou formou možnosti pomoci, které jsou v zákonné podobě pro běžného člověka těžce pochopitelné. Domovy pro seniory a Domovy se zvláštním režimem jsou však stále pobytovou službou, která stejně jako Dětské domovy a další formy ústavní péče by dle moderních trendů v sociální práci (deinstitucionalizace), stejně jako dle zákona o sociálních službách (přirozené prostředí, sociální začleňování)⁴⁹ měla pomalu mizet, než se rozrůstá. (Vránová 2009: 13–14) Naopak nejméně zastoupené sociální služby nabízejí lidem v nouzi nejčastěji terénní služby, které reagují na akutní potřebu pomoci.

SHRNUTÍ PROMĚN SOCIÁLNÍ PRÁCE V ČASE

Přehled posledních sta let vývoje sociální práce na území českého státu v předchozích kapitolách sloužil pro potřebu uvědomění si několika faktů. A to sice, že:

- 1) sociální práce byla vždy (někdy více, jindy méně explicitně) spojena s poskytováním sociálních služeb/péče,
- 2) stát se v každém období snažil o její kontrolu,
- 3) sociální práce ještě nikdy v historii nedosáhla společenské prestiže,
- 4) sociální práce se rozvíjela úměrně ke stavu občanského sektoru, respektive občanské společnosti,
- 5) sociální práce nikdy nedisponovala svým vlastním zákonem,
- 6) náplň sociální práce se v historii proměňovala v závislosti na společenských podmínkách a

⁴⁹ Viz § 2 a § 3 zákona č. 108/2006 Sb.

7) v každém období existovaly alternativy k mainstreamové podobě sociální práce.

Subjektivní shrnutí stoleté tradice sociální práce v ČR podává Kodymová:

„... podle mého úsudku jsme [sociální pracovníci] z části svou historii přerostli (co do rozsahu práce) místy již téměř stým rokem setrváváme na jednom místě (společenská prestiž oboru i jeho představitelů) a místy jsme poněkud ukročili vzad (utváření mediálního obrazu profese a jejích představitelů).” (2013: 10)

3. Limity současné podoby sociální práce

Zhruba stejně dlouho, jako trvaly přípravy zcela nového zákona o sociálních službách, je v současné době daný zákon platný bez větších změn. Je možné se domnívat, že je tento setrvačný stav podmíněn samotnou problematikou sociální práce, resp. poskytováním sociálních služeb, která nikdy nepatřila mezi oblíbená témata většiny politické reprezentace, ale i samotnými sociálními pracovníky, kteří pod nápoem pracovních povinností nestíhají hájit potřebnost nového zákona. V akademické rovině se o problému zastaralosti zákona diskutuje. Za všechny uvedme shrnutí Tomeše k otázkám o tom, co by měl nový zákon o sociálních službách přinést a proč:

- „Potřebuje odstranit nedostatky, které se objevily
 - dělení služeb na prevenci a péči je zavádějící – do prevence jsou zahrnuty služby, které mají charakter péče
 - neřeší dostupnost ani potřebnou kapacitu služeb
 - příspěvkem na péči – směšuje dvě sociální události – to nepodporuje financování sociálních služeb a konkuruje s domácí péčí
 - inspekce je formální, protože standardy kvality jsou formulovány spíše jako normy organizační a hygienické – chybí vazba na registraci
- Potřebuje nahradit „telefonní seznam“ služeb podle poskytovatelů racionálním systémovým uspořádáním podle potřeby klientů
 - přesně stanovený seznamu „povolených“ soc. služeb zabraňuje vzniku nových služeb a alternativních forem péče
- Potřebuje vyjmout úpravu profese sociálních pracovníků a umístit ji do samostatného zákona“ (2014: 7-8)

Dalším palčivým problémem, tak jak jej spatřují například R. Baláž a L. Musil, je již dříve zmiňované legislativní ukotvení sociální práce pouze pomocí činností sociální práce⁵⁰, rolí sociální pracovníka (2016: 57). Vymezují se i vůči, v zákoně neupravené, různorodosti sociální práce.

„Sociální práce je z hlediska současně platné legislativy chápána jako synonymum pro výkon mnoha způsoby interpretovatelných administrativních nebo pomáhajících činností

⁵⁰ A to dvěma zákonnými úpravami – zákonem č. 111/2006 Sb. (rozhodnutí o (ne)přidělení dávky) a zákonem č. 108/2006 Sb. (řešení nepříznivé situace klienta a jeho začlenění do společnosti).

ve veřejné správě. Přitom může jít o opravdu různorodé činnosti, které si lze představit na škále od rutinního administrativního úkonu vyplňování formulářů až po vysoce specializované rozhodování o postupech při řešení případů týraných dětí.“ (Baláž, Musil 2016: 57)

Nebo dále výsledky empirické studie realizačního týmu Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, vedeného prof. Liborem Musilem k výkonu profese sociální práce v systémech sociální ochrany ČR:

„převládající nesoulad mezi cíli a činnostmi sociální práce a předpoklady jejich realizace, má v praxi za následek různé typy redukce cílů a činností sociální práce směřujících:

- k redukci na pomoc s dílčími životními obtížemi klientů a opomíjení podmíněnosti zvládnání životní situace ... řešením dalších obtíží životní situace klienta,
- k redukci činností na uspokojování akutních potřeb klientů a opomíjení činností směřujících k učení klienta a k jeho podpoře při zvládnání problémových interakcí se subjekty v sociálním prostředí
- ke zvládnání nedostatku kapacit pomocí redukce role řadových pracovníků na výkon administrativních činností: tento sklon vede k redukci kvalifikace řadových pracovníků, kteří se následně obtížně orientují v pro ně nejasných cílech a činnostech sociální práce, což vede k další redukci role řadového pracovníka směrem k výkonu administrativních činností...“ (Musil, Bareš, Havlíková 2011: 454)

K těmto závěrům se přidává například Kodymová, Suda a Musil, kteří shrnují následky začlenění předpokladů pro výkon sociální práce do zákona o sociálních službách následovně:

„sklon veřejnosti i pracovníků některých pomáhajících oborů poněkud nešťastně ztotožňovat sociální práci se sociálními službami, případně redukovat oblast působnosti sociální práce na „resort“ sociálních služeb. Následující léta přinesla:

- nepřilíš šťastné vnímání sociální práce výlučně jako intervence a techniky podřazených sociálním službám,
- záměnu odborné činnosti zaměřené na zprostředkování sociálních vazeb, sociální podpory a služeb, za asistenci spočívající v provádění dílčích úkonů v rámci intervencí sociálních služeb

Definice:

Na tomto místě je pro lepší orientaci důležité představit, jak stávající legislativa obecně upravuje činnosti sociální pracovníka, a tedy zároveň rozsah a obsah oficiální sociální práce

„Sociální pracovník vykonává sociální šetření, zabezpečuje sociální agendy včetně řešení sociálně-právních problémů v zařízeních poskytujících služby sociální péče, sociálně-právní poradenství, analytickou, metodickou a koncepční činnost v sociální oblasti, odborné činnosti v zařízeních poskytujících služby sociální prevence, depistážní činnost, poskytování krizové pomoci, sociální poradenství a sociální rehabilitace.“ (Zákon č. 108/2006 Sb.)

Autor považuje za nutné zmínit i fakt, že stávající legislativa nijak zvlášť neupravuje práva sociálních pracovníků, kdežto povinností na ně připadá veliké množství. V době, kdy sociální pracovníci spadají mezi nejhůře ohodnocené vysokoškolsky vzdělané pracovníky, kdy potřebnost sociální práce neustále stoupá, aniž by se úměrně zvyšovala prestiž sociální práce, je právní zabezpečení sociálního pracovníka jedním z nejméně náročných kroků k posílení jeho motivace pro výkon tohoto náročného povolání. Někteří autoři vidí jistou možnost, jak upravit současnou podobu sociální práce v České republice založením profesní komory.

„...zajištění lepšího společenského postavení sociálního pracovníka založením určité profesní komory, která by toto postavení garantovala svým členstvím v ní, jenž by mohlo mít určitý nádech exkluzivity, jako je tomu např. u členství v lékařské komoře či advokátní komoře (na exkluzivitu tomuto členství jistě nijak neubírá skutečnost, že se jedná o členství povinné).“ (Musil, Bareš, Havlíková 2011: 85)

Dalším limitem se zdá jakási schizofrenie sociální práce a zdravotnictví. Příkladem budiž péče o seniory. Léčebny pro dlouhodobě nemocné, neboli „LDNky“ jsou zdravotnická zařízení a jsou dlouhodobě využívána/zneužívána jakožto náhrada doposud nepodporované (domácí) hospicové služby nebo pomoci neformálních pečovatelů a zároveň jsou často obdobné služby nabízeny i v Domovech pro seniory, popřípadě Domovech se speciálním režimem, které spadají do gesce Ministerstva práce a sociálních věcí. Jejich kapacita je často nedostačující. Problematika péče o seniory je však mnohem komplexnější. V České republice je jí v posledních letech věnována

celkem velická pozornost⁵¹, a to i ve vztahu k tzv. neformálním poskytovatelům sociálních služeb⁵². Dalším propojením je například hospicová služba určená pro lidi v terciálním stádiu nemoci⁵³.

3.1. PŘIPRAVOVANÁ NOVELA ZÁKONA Č. 108/2006

Ministerstvo práce a sociálních věcí pod vedením Marksové na svých stránkách uveřejnilo slibný záměr novely zákona o sociálních službách, která by měla vejít v platnost 1. ledna 2018⁵⁴. Novela má záměr legislativně ukotvit bezplatnou hospicovou službu, navýšit výši příspěvku na péči ve čtvrtém stupni, zajistit pečovatelskou péči pro rodiny s víceročaty. To jsou samozřejmě vítané změny. Na druhou stranu se plánuje úplný zákaz poskytování sociálních služeb, mimo subjekty zapsané v registru poskytovatelů sociálních služeb (RPSS). Do dnešní doby byl „pouze“ pokutován až do výše dvou milionu korun. (MPSV 2017: online)

K hospicové službě, která má být přidána do zákona o zdravotnických zařízeních a propojena se zákonem o sociálních službách, se pojí další problémy, a to například ve financování. Hospice mají jako každá nezisková organizace vícezdrojové financování svých služeb. V současné době je možnost proplatit zdravotnickou část péče o klienta lůžkové hospicové péče skrze veřejné pojišťovny⁵⁵. Zbytek by mohl být teoreticky pokryt z příspěvku na péči, ten ale není kolikrát možné získat, a to kvůli dlouhému procesu šetření o udělení příspěvku a zákazu jeho vydání posmrtně.

Dále se k připravované novele vyjadřuje například V. Krása z Národní rady osob se zdravotním postižením ČR:

„...Pro osoby se zdravotním postižením je negativní věcí, že podle tohoto zákona by bylo možné odejmout část příspěvku na péči v případě, že závislá osoba je například 14 dní v nemocnici a nepečuje o ni její pečující osoba. Tuto část příspěvku by obdrželo

⁵¹ Ať už z akademického pohledu (počty studií, odborných statí, vysokoškolských závěrečných prací), tak z politického hlediska (většinou se však zájem směřává na často populistické výroky o zvyšování dávek ve stáří) nebo sociálních služeb (největší počet registrovaných sociálních služeb jsou právě domovy pro seniory).

⁵² Viz kapitola Neformální pečovatelé

⁵³ Viz kapitola Připravovaná novela zákona č. 108/2006

⁵⁴ Vzhledem k výsledku říjnových voleb 2017, kde doposud vedoucí ČSSD ztratila téměř dvě třetiny poslaneckých mandátů, nelze předpokládat, že by se tak stalo.

⁵⁵ neplatí pro mobilní formu, ta je zatím zapojena do pilotního programu, který zkoumá výhody domácí, respektive mobilní hospicové péče. Lůžková forma hospice musí mít uzavřenou smlouvu s danou pojišťovnou, úhrada je však možná na max. 30dní. (viz <http://www.asociacehospicu.cz/>)

zdravotnické zařízení. Kontroverzní je to především proto, že nikdo neřeší sociální a zdravotní pojištění těchto osob, pokud příspěvek bude vyplácen zdravotnickému zařízení. Dále lůžková zdravotnická zařízení nemají systém nastavený tak, aby pečující osoby mohly bez obtíží pobývat se svými klienty...“ (2017, online).

Novela zákona upravuje druhy sociálních služeb způsobem zeštíhlení jejich počtu, a tedy spojením několika současných typů sociálních služeb do jednoho, v některých případech i se sociálně-právní ochranou dětí.

Nový druh	Stávající druhy
Denní centrum	Odlehčovací služba v ambulantní formě Centra denních služeb Denní stacionář
Osobní asistence	Osobní asistence Podpora samostatného bydlení Odlehčovací služba v terénní formě
Domov pro seniory	Domov pro seniory Odlehčovací služba v pobytové formě
Domov se zvláštním režimem	Domov se zvláštním režimem Odlehčovací služba v pobytové formě
Domov pro osoby se zdravotním postižením	Domov pro osoby se zdravotním postižením Odlehčovací služba v pobytové formě
Týdenní stacionář	Týdenní stacionář Odlehčovací služba v pobytové formě
Krizová pomoc	Telefonická krizová pomoc Krizová pomoc
Nízkoprahová centra	Nízkoprahová denní centra Noclehárny
Raná péče	Raná péče Zařízení odborného poradenství pro péči o děti zaměřené na péči rodičů o děti zdravotně postižené (na základě dosavadního pověření k výkonu sociálně-právní ochrany dětí)

Služba pro rodinu	Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi OSP – manželské a rodinné poradny Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež Azylové domy pro rodiny s dětmi Domy na půl cesty Zařízení sociálně výchovné činnosti (na základě dosavadního pověření k výkonu sociálně-právní ochrany dětí) Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (krizová pomoc pro nezletilé osoby bez doprovodu v pobytové formě) (na základě dosavadního pověření k výkonu sociálně-právní ochrany dětí) Pomoc rodičům při řešení výchovných nebo jiných problémů souvisejících s péčí o děti (na základě dosavadního pověření k výkonu sociálně-právní ochrany dětí) Činnost zaměřená na ochranu dětí před škodlivými vlivy a předcházení jejich vzniku (na základě dosavadního pověření k výkonu sociálně-právní ochrany dětí)

Zdroj: MPSV in Sociální revue (2016)

Dalším bodem novely zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách je možnost držení osoby v zařízeních sociálních služeb. Propojuje se tak se zákonem č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, který upravuje mj. podmínky o opatřeních ve věcech svéprávnosti a přípustnosti převzetí nebo držení v ústavech. Tento bod novely otevřel novou diskusi o možnostech nedobrovolného držení klientů v sociálních službách například z důvodu duševního onemocnění. V praxi by to pak mohlo znamenat, že za klienta uzavře smlouvu o poskytování sociální služby opatrovník nebo úřad obcí s rozšířenou působností. L. Marek se k problému vyjadřuje v online magazínu Sociální revue:

„Domnívám se, že novela zákona namísto podpory základních principů západní demokratické společnosti, tj. svobody, velkorysosti a důvěry, zavádí prvky kontroly a nedůvěry, které povedou k omezování svobody. Domnívám se, že takto nastavená

pravidla nesou riziko možného zneužití a mezi nejvíce ohrožené cílové skupiny si troufám zařadit ty nejbezbrannější, tj. osoby bez přístřeší a seniory s duševní poruchou atd.“ (2016)

Lze konstatovat, že připravovaná novela s sebou přináší mnohé změny, které ovlivní práci sociálních pracovníků přímo v praxi. Nyní bude záležet na tom, zdali se jí podaří prosadit a bude-li uvedena v platnost. Autor se domnívá, že novela stále neřeší mnohé limity sociální práce, které byly nastíněny výše, ale snaží se alespoň část z nich přiblížit k řešení. Mezi další snahy zajisté patří zákon o sociálních pracovnících⁵⁶, zákon o sociálním bydlení a o příspěvku na bydlení⁵⁷, založení Profesního svazu sociálních pracovníků v sociálních službách⁵⁸ a další. Je zajímavé sledovat, jak se v historii i současnosti mějí představy akademiků a politiků na podobu a potřeby sociální práce.

SHRNUTÍ

Tato kapitola ilustruje potřebnost nového zákona o sociálních službách, zákona o sociální práci, popřípadě zákona o sociálních pracovnících. K těmto závěrům se dochází na základě analýzy zákona o sociálních službách, který se po více než deseti letech své existenci jeví jako nedostatečný pro potřeby sociální práce jako profese. A to z důvodu smrštění sociální práce do poskytování daných služeb, nedostatečně ukotvených právech sociálních pracovníků, nejasného propojení sociální práce a zdravotnictví nebo nevyhovující terminologii. Politická reprezentace se snaží stávající zákon č. 108/2006 Sb. revitalizovat pomocí vyhlášky. Autor se domnívá, že k vyřešení limitů jeho existujícího znění, vyhláška nebude dostatečná.

⁵⁶ Jeho věcný záměr je zatím v připomínkovém řízení

⁵⁷ Projednávání bylo přerušeno v prvním čtení v Poslanecké sněmovně

⁵⁸ Vznikl na konci roku 2014 schválením Asociace poskytovatelů sociálních služeb za účelem podpory sociální práce jako profese a rozvoj její odborné úrovně. (více na <http://www.apsscr.cz/profesni-svaz-socialnich-pracovniku/>)

4. Podoby alternativní sociální práce v ČR

4.1. PRÁVNÍ UKOTVENÍ ALTERNATIVNÍ SOCIÁLNÍ PRÁCE

4.1.1. ORGANIZAČNÍ MOŽNOSTI

PRÁVNICKÉ OSOBY

Právnícké osoby poskytující alternativní sociální služby se liší ve svém organizačním statusu. Některé z nich kopírují ukotvení klasických organizací⁵⁹ poskytujících sociální služby podle zákona č. 108/2006 Sb., jiné nabývají odlišných právních podob. Podle jejich povahy je lze rozdělit na organizace neziskové – veřejné a nestátní neziskové organizace (NNO) a organizace ziskové.

NEZISKOVÉ ORGANIZACE

Podle Rady vlády pro nestátní neziskové organizace (RVNNO)⁶⁰ a schváleného stanoviska Vlády ČR ke Státní politice vůči NNO naplňují v současné době podmínky NNO tyto právní formy:

- Spolky a pobočné spolky (nově podle nového občanského zákoníku), dříve občanská sdružení a jejich organizační jednotky (podle zákona č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů),
- Nadace a nadační fondy (dříve podle zákona č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech, nyní podle NOZ⁶¹).
- Účelová zařízení církví, zřizované církvemi a náboženskými společnostmi podle zákona č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností, v platném znění; dříve Církevní právnícké osoby
- Obecně prospěšné společnosti podle zákona č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech (nyní již zrušeného; existující obecně prospěšné společnosti však podle něj stále fungují)
- Ústavy (podle NOZ)
- Školské právnícké osoby, registrované Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy a zahrnující ve významné převaze také církevní školy (2015: 26–27)

⁵⁹ I když je v zákoně o sociálních službách explicitně napsáno, že poskytovatelem může být jakákoli právnícká osoba, nejčastěji se jedná o neziskové organizace (jak veřejnoprávní, tak soukromoprávní)

⁶⁰ Jedná se o poradní a koordinační orgán Vlády ČR ve věcech NNO

⁶¹ Nový občanský zákoník č. 89/2012

Tyto organizace občanského sektoru, i když souhrnně pojmenované jako neziskové, mohou generovat zisk. Ten však musí být použit nikoli pro obohacení jejich členů, ale být využit pro financování aktivit naplňujících poslání dané NNO. Dělí se podle své funkce na advokační, servisní, zájmové a filantropické. A jejich charakteristickými znaky jsou organizovanost, nerozdělování zisku, samosprávnost, dobrovolnost a soukromoprávní povaha. (L. M. Salamon a M. Skovajsa in RPNNO 2015: 8–9)

K neziskovým organizacím, ale veřejnoprávní povahy, lze zařadit i příspěvkové organizace, které jsou zřizovány obcemi a mají právní subjektivitu nebo organizační složky obce bez právní subjektivity. Stejně jako obce mohou tyto formy zřizovat i kraje nebo stát. Řídí se zákony: zákon č. 250/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech územních rozpočtů; zákona č. 129/2000 Sb. o krajích; zákonem č. 128/2000 o obcích a zákonem č. 218/2000 Sb., o rozpočtových pravidlech.

ZISKOVÉ ORGANIZACE

Obchodní korporace jsou upraveny zákonem č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích). Mezi nejčastější formy patří:

- veřejná obchodní společnost
- komanditní společnost
- společnost s ručením omezeným
- akciová společnost
- evropská společnost
- evropské hospodářské zájmové sdružení
- družstvo

Všechny typy obchodních korporací se zapisují do obchodního rejstříku. Vzhledem ke své povaze, na rozdíl od neziskových organizací, jsou zakládány za účelem zisku.

FYZICKÉ OSOBY

Podle zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání není předmětem podnikání poskytování sociálních služeb podle zákona o sociálních službách. Nicméně fyzické osoby mohou také vykonávat sociální práci.

4.1.2. LEGISLATIVNÍ MOŽNOSTI

VEŘEJNÝ PROSPĚCH

V současné době mají právnické osoby možnost se za splnění podmínek určených v zákoně, zapsat do veřejného registru a obdržet tak status veřejně prospěšné organizace. Legislativa to umožňuje od roku 2012, ale vzhledem k faktu, že postrádá onen zvláštní právní předpis, který by přesně definoval podmínky pro zápis do veřejného rejstříku, ruší se prvním dnem roku 2018 status veřejné prospěšnosti. Veřejná prospěšnost je definována v paragrafech 146–150 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku. Mezi podmínky veřejné prospěšnosti organizace patří:

- 1) bezúhonnost osob, které se zapojují do rozhodování o chodu organizace
- 2) nabytí majetků z poctivých zdrojů
- 3) hospodárné využívání jmění
- 4) posláním je přispívat vlastní činností k dosahování obecného blaha

Jak je řečeno výše, na tuto právní úpravu měl navazovat speciální zákon, který by stanovil podmínky pro získání statusu veřejné prospěšnosti. Od roku 2013 však nebyla politická reprezentace schopna tento zákon prosadit. Nejprve jej Senát zamítl s tím, že by zatěžoval soudy, o rok později kvůli údajné zbytečnosti jej zamítla Poslanecká sněmovna. Neziskové organizace se k zrušení zákona přiklonily, neboť s ním nebyly provázány žádné výhody jako např. úlevy na daních, které jim už nyní jiný zákon garantuje. (Česká justice 2017: online)

Veřejný prospěch měl být jednou z úprav, která by propojila neziskové a ziskové organizace snažících se o zlepšení nejen sociálních podmínek lidí v ČR. Dalším důvodem pro zavedení této právní úpravy mělo být zpřehlednění situace ziskových i neziskových situací na českém trhu, a to díky výlučnosti označení veřejně prospěšné organizace pouze pro ty, které budou zapsané ve veřejném registru. V dnešní době si může organizace tento status přisvojit bez splnění jakýchkoliv podmínek⁶².

⁶² Nejedná se o označení obecně prospěšné společnosti (o.p.s.), která je ukotvena speciální zákone č. 248/1995 Sb., o o.p.s., který stanovuje její povahu, vznik a zánik. Zákon byl zrušen 1.1.2014, a tak už nové organizace s tímto označením nemohou vznikat, ty jež vznikly před rokem 2014 si však označení ponechávají a jsou dále zákonem 248/1995 Sb. řízeny.

SPOLEČENSKY⁶³ ODPOVĚDNÉ FIRMY

Jedná se o koncept, jež se ve světě rozvíjí již od sedmdesátých let minulého století. Jak samotný název napovídá, firmy, které s k tomuto rámci přihlásí, se snaží nést odpovědnost za svůj vliv na společnost, respektive své zaměstnance, komunitu, v níž fungují nebo na životní prostředí. (Trnková 2004: 7) V rámci Evropské unie (EU) je tento přístup k provozování podniku dlouhodobě zkoumán a rozvíjen. V ČR se začíná objevovat zhruba od nového milénia⁶⁴. Hlavní myšlenkou CSR je tedy podporovat udržitelný rozvoj společnosti jako celku, tzn. i jeho environmentální, kulturní a sociální roviny. Někdy je též uváděn jako koncept 3 P – People (lidé), Planet (Země) a Profit (výdělek), přičemž východiskem pro toto ukotvení je fakt, že žádná firma neexistuje v izolaci, a tudíž by měla zvažovat svou odpovědnost vůči okolí. L. Mlčoch ve své stati s názvem Nezištnost v ekonomickém prostoru a sociální politice uvádí velmi zajímavé úvahy o funkcích korporací a podnikatelského sektoru ve vztahu ke společnosti. Jedná se o obsáhlou studii argumentující historickou ukotveností sociálního aspektu výdělečné činnosti, jejího zániku v určitých fázích společenského vývoje atd. Nakonec shrnuje velmi důležitou věc, právě ve vztahu k absenci právního ukotvení sociální ekonomiky a společensky odpovědných firem:

„Politici si musejí být vědomi toho, že mají pomoci vytvářet regulační rámec pro fungování a plný život spontánního řádu „občanské ekonomiky“, nikoliv ji nahrazovat či – tím méně – si činit jakýsi monopol na zabezpečování „sociálních služeb“. Manažeři a akcionáři potom potřebují zažité vědomí toho, že jakýkoliv „privátní zisk“ na úkor společného dobra, neviditelných aktiv důvěry či sociální soudržnosti, postrádá morální legitimitu – a to i tehdy, pokud je „legální“ a právně nepostižitelný.“ (2014: 68)

EU vydala směrnici, jež zavazuje veškeré podniky zaměstnávající více než 500 osob s čistým ročním ziskem na 40 milionů eur ročně, aby pravidelně vykazovaly nefinanční informace o svých činnostech. Vidinou této směrnice je větší transparentnost právě sociálních a environmentálních rizik, jež mohou podniky produkovat (Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2014/95/EU). Dále se tématu CSR na evropské úrovni dotýká Strategie Evropa 2020 s podtitulem: strategie pro inteligentní a udržitelný růst

⁶³ Někdy též uváděna jako sociální odpovědnost – odvozeno od anglického originálu Corporate Social Responsibility (CSR)

⁶⁴ I když je možné dohledat společensky odpovědné chování firem již mnohem dříve. Mnoho podniků za první republiky dbalo na zajištění svých zaměstnanců a jejich rodin, komunitní anebo kulturní rozvoj místa, kde působily.

podporující začlenění, přičemž jejím proklamovaným cílem je: „dosažení takového hospodářského růstu, jenž bude založen na principech znalostní ekonomiky, bude udržitelný a bude podporovat začleňování, a to jak sociální, tak územní.“ (Evropská komise 2010)

V ČR funguje CSR stále na dobrovolnické bázi, ale trendy v posledních letech ukazují, že velcí investoři začínají dbát na CSR při financování podnikatelských aktivit. Ve věci CSR se v ČR od roku 2013 ustanovilo Ministerstvo průmyslu a obchodu (MPO) jakožto hlavní gestor. To například vydává Národní akční plán (NAP) rozvoje CSR v ČR (platný od roku 2016 do 2018), jehož hlavními cíli jsou:

- propagace a podpora rozvoje konceptu společenské odpovědnosti
- dialog a spolupráce zainteresovaných stran CSR
- mezinárodní spolupráce
- oceňování organizací za společenskou odpovědnost
- ochrana zájmů spotřebitelů.
- sociální podnikání, a další.

Dále se v NAP vyjadřuje MPO k subjektům spadajícím pod CSR, kdy tvrdí, že:

„Organizacemi se v kontextu NAP rozumí nejen podnikatelské subjekty, ale i nestátní neziskové organizace, subjekty sociálního podnikání, orgány a instituce státní správy a územní samosprávy. Všechny zmíněné subjekty – organizace – jsou odpovědné za dopady své činnosti na společnost.“ (MPO 2015)

V současné době mají firmy podnikatelského sektoru ze zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, podle § 81 povinnost zaměstnávat 4 % lidí se zdravotním postižením⁶⁵ nebo využít tzv. náhradní plnění⁶⁶. Tento fakt, i když přímo nesouvisející s CSR, je zde uveden jako příklad alespoň jednoho regulativu české legislativy nutící podnikatele myslet „sociálně“. Termín společensky odpovědného podniku pod sebou skrývá několik dílčích kategorií, které budou analyzovány dále v této kapitole.

⁶⁵ Při více než 25 zaměstnancích v pracovním poměru.

⁶⁶ Odebírání výrobků nebo služeb od zaměstnavatelů zaměstnávajících více než 50 % zaměstnanců na zřízených nebo vymezených chráněných pracovních místech, kteří jsou osobami se zdravotním postižením, nebo zadáváním zakázek těmto zaměstnavatelům nebo odebíráním výrobků nebo služeb od osob se zdravotním postižením, které jsou osobami samostatně výdělečně činnými a nezaměstnávají žádné zaměstnance, nebo zadáváním zakázek těmto osobám, nebo odvodem do státního rozpočtu (zákon č. 435/2004 Sb.)

SOCIÁLNÍ PODNIKÁNÍ

V současné době ještě stále neuzákoněná, ale rychle se rozrůstající možnost výkonu alternativní sociální práce. Jedná se jednu z forem výše popsané CSR. Liší se však faktem, že sociální podniky vznikají za předem daným účelem řešením určitého problému, nedostatku v komunitě nebo absence sociálních služeb adekvátně reagujících na potřeby občanů. Jak píše Skovajsa a kol:

„Sociální podniky vznikají zdola zájmem a dobrovolným rozhodnutím občanů, mohou vytvářet nová pracovní místa, zaměstnávat osoby ze znevýhodněných sociálních skupin a poskytovat sociální služby – nabízet v obcích alternativní nebo komplementární způsoby uspokojování potřeb občanů.“ (2010: 304)

Jejich působnost není primárně určována dosažením zisku, i když je, na rozdíl od neziskových organizací (NO), jejich integrální součástí. „...úspěšnost není hodnocena pouze ekonomickou výkonností, která je nutná pro dosažení jejich cílů, ale především přínosem pro posílení solidarity, sociální soudržnosti a místní komunitu. (Skovajsa, a kol., 2010, s. 305) Spojení výdělečné činnosti spolu s výkonem sociální práce tak dává v současné době sociálním podnikům velikou výhodu nad zmíněnými NO, které jsou ve většině případů závislé na dotacích od EU, Ministerstva práce a sociálních věcí nebo samosprávných celků a darech od soukromých dárců⁶⁷. Sociální podniky se stávají možností, jak vymanit poskytovatele sociálních služeb, respektive sociální práci, z nekonečných dotačních řízení a fundraisingu. V této formě, když je legislativně dobře nastavená a dostatečně podporovaná státem (daňové úlevy, veřejné zakázky)⁶⁸, mají podniky možnost na jedné straně poskytovat sociální služby a na druhé si na sebe sami vydělat.

Sociální podniky mohou nabývat různých soukromoprávních podob, a to jak ziskových, tak neziskových. Nejčastěji se jedná o právní formu společnosti s ručením omezeným (známou pod zkratkou s.r.o.) nebo akciových společností (a.s.), z oblasti neziskových organizací, pak zapsaný spolek (z.s.), zapsaný ústav (z.ú.) nebo obecně prospěšnou společnost (o.p.s.). Ve sféře neziskových organizací většinou sociální

⁶⁷ Viz <https://www.mpsv.cz/cs/18651>

⁶⁸ Což zatím není. Bývalý ministr pro lidská práva Jiří Dinstbier (ČSSD) otevřel diskusi k legislativnímu ukotvení pro sociální podniky a vytvořil věcný návrh zákona o sociálním podnikání. Současný ministr Jan Chvojka (ČSSD) též vidí důležitost tohoto zákona, ale jeho slova: „Podnikání, kde není hlavní prioritou zisk ale společenská pomoc, je nezbytnou součástí záchranné sociální sítě státu, sítě, která pomáhá starším lidem, lidem sociálně potřebným, či zdravotně postiženým. Když sociální podnikání může skvěle fungovat v zemích Evropské unie, mělo by fungovat a pomoci i lidem v České republice“ (2017) nebyl schopen přeměnit v činy, tedy zákon stále není platný.

podniky vznikají jakožto vedlejší/ekonomická činnost, ze které však musí být zisk použit v činnosti hlavní. Tzn. pakliže je hlavní činností poskytování sociálních služeb, zisk z vedlejší činnosti sociálního podniku jde na rozvoj, zkvalitňování právě sociálních služeb. Další možností je založit podnik mimo struktury NO zřízením podniku podle zákona o korporacích.

V současné době podává nejucelenější přehled o sociálních podnicích v ČR webová stránka: <http://www.ceske-socialni-podnikani.cz/cz/>, která mimo jiné provozuje Adresář sociálních podniků v ČR⁶⁹ a stránka <http://www.tessea.cz/> - tematická síť pro sociální ekonomiku. Zde lze dohledat potřebné informace k založení a vedení sociálního podniku, informace o dotačních řízeních, teoretických i historických východiscích atd.

SOCIÁLNÍ ZEMĚDĚLSTVÍ

Forma sociálního zemědělství, jež zastřešuje termín green care⁷⁰, stojí v ČR na okraji zájmu veřejnosti. Získává tak poznatky především ze zahraničí, kde se stále častěji profiluje jako společensky odpovědná forma zemědělství a hospodářství⁷¹ a nese názvy social farming (SoFar), green care farming, social agriculture a další. Di Lacovo (2010) definuje sociální zemědělství jako:

„aktivitu, která s využitím hmotných a nehmotných zdrojů zemědělství spojuje terapeutickou činnost a rehabilitaci spolu s pracovním začleněním, pro zajištění osobního blaha lidí znevýhodněných nebo společensky marginalizovaných.“ (in Foti, Scuderi, Timpanaro 2013: 266)

Podobně se snaží ukotvit problematiku sociálního zemědělství i Evropský hospodářský a sociální výbor (EESC), který ve svém stanovisku k této problematice uvádí následující: „Sociální zemědělství je inovativní přístup sdružující dva koncepty: multifunkční zemědělství a sociální služby / zdravotní péči na místní úrovni. Přispívá v rámci produkce zemědělského zboží k blahobytu a sociální integraci osob, jež mají specifické potřeby.“ (EESC 2012: 1)

Dále se v tomto stanovisku dovídáme o faktu, že v rámci EU neexistuje jednotný přístup ani legislativní ukotvení tohoto typu zemědělství. EESC si je vědom absence

⁶⁹ Zde je možné dohledat veškeré sociální podniky, které se k tomuto konceptu podnikání hlásí

⁷⁰ Tento, v zahraničí hojně využívaný, termín zahrnuje veškeré aktivity, které jsou založeny na vztahu člověka s přírodou za účelem zkvalitnění lidského života, jedná se především o aktivity terapeutické, vzdělávací, relaxační, sociálně pracovní (Portál sociální zemědělství, nedatováno)

⁷¹ Ve smyslu chovu zvířat.

kvalitních výzkumů, které by mohly přinést jasnější data o vlivu sociálního zemědělství na společnost, a proto prostřednictvím projektu SoFar a akce COST v rámci programu Horizont 2020 na období 2014–2020 hodlá výzkum podpořit. EESC jde ještě dále a definovalo 4 základní aktivity sociálního zemědělství:

- rekvalifikační a terapeutické aktivity
- zapojení do pracovního života a sociální začlenění
- pedagogické aktivity
- služby osobní asistence (EESC 2012: 2–6)

V ČR za rozvojem konceptu sociálního zemědělství stojí především jednotlivci a skupiny obyvatel, které většinou ve svých začátcích čerpali ze zkušeností v zahraničí nebo jednali intuitivně. V současné době je jakousi zastřešující platformou internetový Portál o sociálním zemědělství,⁷² kde zájemci naleznou mapu sociálních farem v ČR, možnosti podpory, metodiky nebo příklady dobré praxe. Jistě důležitým posunem bylo roku 2015 založení Pracovní komise sociálního zemědělství (PKSZ), jejíž členové sestávají ze státního, ziskového i neziskového sektoru, která má za cíl rozvíjet a podporovat koncept sociálního zemědělství v ČR. (Portál sociálního zemědělství)

Co se týká právního ukotvení sociálních farem, jediný přehled poskytuje zpráva PKSZ, kde jsou vymezeny tyto formy:

- Zemědělec: podnikatel v zemědělství dle Zákona č. 252/1997 Sb., o zemědělství, který umožňuje zdravotně a sociálně znevýhodněným osobám spolupodílet se na běžných činnostech zemědělské farmy.
- Registrovaný poskytovatel sociálních služeb dle Zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, který v konceptu sociálního zemědělství představuje nositele odborných znalostí a kompetencí spojených s cílovou skupinou, které služby poskytuje.
- Sociální pracovník vstupující jako prostředník mezi zaměstnavatele (zemědělce) a klienta (osobu vyžadující specifický přístup) a jeho sociální zázemí (např. rodinu), aby navrhol nejlepší vhodná řešení klientovy situace za účelem zlepšení jeho životních podmínek.
- Realizátor projektů ESIF⁷³, jejichž náplní, cíli a posláním je realizace konceptu sociálního zemědělství.

⁷² <https://www.socialni-zemedelstvi.cz/uvod/>

⁷³ Evropské sociální a integrační fondy – poznámka autora

- Sociální podnik, který vytváří pracovní příležitosti pro cílové skupiny sociálního zaměstnávání na bázi zemědělských činností.
- Nestátní neziskové organizace, které svými aktivitami naplňují cíl sociálního zemědělství pro širokou veřejnost (děti, mládež, dospělí, senioři) především v oblasti vzdělávání a ostatních činnostech, úzce navázaných na zemědělskou farmu.
- Lokální samospráva (obce a kraje), která má na starosti zřizování a koordinaci vzdělávacích a sociálních služeb na místní úrovni, vytváří komunitní a strategické plány rozvoje daného místa. (Moudrý, Chovanec, Hudcová nedatováno: 7–8)

V publikaci zpracované PKSZ jsou načrtnuty i hlavní přínosy sociálního zemědělství v ČR:

- Tvorba a udržení pracovních míst na venkově pro osoby znevýhodněné na trhu práce.
- Snižování odlivu obyvatel z venkova.
- Dostupnější sociální služby na venkově, např. sociálně aktivizační služby, sociálně terapeutické dílny, terapeutické komunity, sociální rehabilitace.
- Diverzifikace zemědělských produkčních i mimoprodukčních aktivit.
- Dostupnější terapeutické a rehabilitační služby formou animoterapií a zoorehabilitací.
- Efektivnější sociální pomoc, podpora a péče individuálně zacílené na specifické potřeby osob.
- Podpora rozvoje zdravé komunity a rozvoj neformálních vztahů v konkrétní lokalitě.
- Pozitivní přínosy pro klienty zakoušením variability činností, forem práce, strukturací času, vytvářením závazků a odpovědnosti nad pracovními úkoly.
- Doplňkové zdroje příjmů organizacím mimo zisků z produkční zemědělské činnosti.
- Nefinanční přínosy formou vytváření nových udržitelných vazeb mezi zemědělstvím, sociálními a terapeutickými službami a vzdělávacími aktivitami, vedou k myšlence společenské odpovědnosti.

- Trvale udržitelný rozvoj zemědělství a krajiny vlivem ekologicky citlivějších zemědělských postupů, které jsou na sociálních farmách často realizovány a podporovány.

SHRNUTÍ

Společenská/sociální odpovědnost firem je v České republice legislativně neukotvenou formou, jak spojit výdělečnou činnost s péčí o životní prostředí, komunitu nebo znevýhodněné obyvatele. Jedná se o rozvíjející se oblast podnikání, která se pomalu dostává do podvědomí lidí v ČR. Koncept sociálního podnikání se utváří zespodu – tedy od jednotlivců, jako reakce na nedostačující služby nebo problémy v daném místě. Jeho úspěšnost se nehodnotí pouze na základě zisku, i když ten je integrální součástí, ale také schopností poskytnout znevýhodněným lidem smysluplnou práci. Sociální zemědělství se pak, ze své podstaty, od sociálních podniků příliš neliší, ale řeší problémy především ve venkovských oblastech (hlavně kvůli potřebě vlastnictví půdy). Na rozdíl od sociálních podniků nabízí lidem často také pobytové služby a komplexní terapie. Zastřešujícím legislativním pojmem pro tyto koncepty se pak mohl stát veřejný prospěch, který však od nového roku 2018 zmizí z právní úpravy Občanského zákoníku.

CÍRKEVNÍ SOCIÁLNÍ PRÁCE

V kontextu sociální práce v ČR nelze opomenout práci církevních organizací. Důkladně propracovaný přehled historie církevní sociální práce zpracoval ve své disertační práci J. Doležel (2011). Kodymová vidí počátky institucionalizované pomoci člověku ve středověku, a to právě v církevním prostředí – náboženských řeholních rádech a jejich kláštorech. Ty později zřizovaly ústavy tzv. špitály. (in Matoušek a kol. 2012: 111–112). Co se týká sociální práce, můžeme v církevních snahách o pomoc bližnímu najít jeden veliký rozdíl. Doležel totiž upozorňuje na fakt, že církevní sociální práce v sobě zahrnovala dvě složky, a to jak sociální, tak zdravotnickou. Tedy starost o chudé a nemocné, kdežto sociální práce působí pouze ve sféře sociální (2011: 52). Na druhou stranu, až do dnešní doby jsou tyto dvě oblasti i v rámci sociální práce spojeny⁷⁴.

V současnosti patří církevní organizace⁷⁵, v čele s Charitou ČR, mezi nejvýznamnější poskytovatele sociálních služeb v ČR. Tato oblast však spadá do klasické

⁷⁴ Viz Limity současné podoby sociální práce

⁷⁵ V této práci se budeme věnovat výlučně katolické církvi.

sociální práce, tak jak je vymezená zákonem o sociálních službách. Pro účely této práce jsou zajímavější farnosti, tedy správní jednotky církve. Podle hlavního legislativního dokumentu pro katolickou církev – Kodexu kanonického práva – je farnost:

„...určité společenství věřících trvale ustavené v partikulární církvi. Pastorační péče o farnost je svěřena faráři jako jejímu vlastnímu pastýři pod autoritou diecézního biskupa. Farnost může zřizovat, rušit nebo měnit jedině diecézní biskup... Farnost právoplatně zřízená je z moci práva právní osobou“ (Kánon 515: 1–3) Farnosti vznikají, jak ve městech, tak na vesnicích a plní několik úloh. Hlavní je zajisté pastorační činnost, tedy: „působení církve z inspirace evangelia jak interní – tím je rozuměna pastorece věřících v užším slova smyslu, tak externí – tím je míněna jak péče o obecné blaho, tak péče o ty, kdo stojí na okraji církve. Pastorece znamená zabývání se lidmi v konkrétních životních podmínkách, tedy v určité zemi, v určité dějinné situaci, v určitém historickém a kulturním kontextu. Jejím posláním je řešit konkrétní problémy konkrétních lidí ve světle a síle evangelia“ (Opatrný 2001: 15)

Doležel doplňuje, že: „farnost žije ve třech základních úkolech: ve službě hlásání Božího slova, v liturgické službě Bohu a diakonii – službě lásky lidem v nouzi.“ (2008: 59) Dále upozorňuje na fakt, že právě o diakonii, tedy službu lidem v nouzi (též nazývané charita) se musí starat jak kněz, tak i laikové z dané farnosti. Ti mohou využívat odbornosti místních Charit – tedy institucí poskytujících sociální služby, ale vždy by měly aktivity farnosti stát mimo ně, aby se navzájem doplňovaly. (tamtéž: 64–65)

Doleželovo výzkumné šetření mezi účastníky tzv. Kněžského dne (2007) poukázalo na fakt, že charitní snahy farností v olomoucké arcidiecézi jsou v celku rozvinuté. Mimo jiné účastníci uvedli následující aktivity, které v rámci svých farností provozují:

- Zajišťování poradenství skrze bezplatné služby právníka, psychologa a lékaře.
- Organizace setkání lidí bez domova, zahrnující přednášky a polévku.
- Zabezpečování odvozu lidí z a do kostela.
- Neformální návštěvy nemocných.
- Poskytování pomoci v rodině pečující o nemocného člena rodiny.

SHRNUTÍ

Sociální práce je od svých nejstarších kořenů spjatá s církví a jejím imperativem pomoci lidem v těžké životní situaci. V současné době funguje církev na jedné straně jakožto

poskytovatel sociálních služeb podle zákona o sociálních službách a na straně druhé vstupuje do sféry alternativní sociální práce skrze svou farní charitní činnost. Jedná se o zajímavou a málo probádanou problematiku, které se v českém prostředí věnuje mj. Doležel, a to například v příspěvku v knize *Teorie a praxe charitní práce* (Opatrný, Lehner 2009).

NEFORMÁLNÍ PEČOVATELÉ

Tato kapitola se pohybuje na rozmezí výše popsaných možností, jak vykonávat sociální práci a kapitoly, jež bude následovat – tedy konkrétních podob alternativní sociální práce, neboť jsou neformální pečovatelé konfrontováni s kritérii sociální práce, tak jak tomu bude dále.

Neformální pečovatelé jsou osoby starající se o své blízké, kteří vyžadují pomoc při péči o svou osobu. Řadí se mezi ně rodinní příslušníci, přátelé, sousedé a dobrovolníci, kteří nejsou za svou práci finančně ohodnoceni ani nejsou zaměstnaní jako pečovatelé. (Klímová Chaloupková 2013: 107–108) V ČR žije, podle údajů z výzkumu SHARE z roku 2010, 60 % lidí nad 80 let a přes 40 % lidí nad 65 let, které jsou závislí na neformální péči⁷⁶ (Riedel, Kraus 2011: 1). Z toho je 80 % péče zajišťováno nejbližšími osobami, tedy manželkou/manželem nebo dětmi, což v přepočtu znamená 400–500 tisíc neformálních pečovatelů. (Sowa 2010: 9) Jedná se tedy o rozsáhlou skupinu lidí, kterým byla do současnosti věnována malá pozornost⁷⁷.

Jeřábek (2005) rozlišuje vícero druhů neformální péče, například sociální, zdravotní nebo emocionální, z hlediska intenzity, pak podpůrnou⁷⁸, neosobní⁷⁹ a osobní⁸⁰. (in Klímová Chaloupková 2013: 109) Neformální poskytovatelé poskytují pomoc člověku v jeho přirozeném prostředí, tím zabraňují komplikacím, které lidem vznikají například v pobytových službách, tedy ztrátu soukromí, zpřetrhání sociálních vazeb a další. Neformální pečovatelé nemohou být poskytovateli sociálních služeb podle zákona o sociálních službách. Podepíší-li smlouvu s příjemcem příspěvku na péči a mají tedy nárok na finance, ztrácí status neformálního pečovatele.

⁷⁶ Z celkového počtu osob, které nejsou v institucionální péči.

⁷⁷E. Mestheneos a J. Triantafyllou (2006: 17) tuto skutečnost připisují odlišným podobám sociálních politik v Evropě. Uvádí příklad severovýchodních zemí, kde je většina pozornosti kladena na formální péči a na opak jižní státy, kde je rodina klasickým poskytovatelem péče a tudíž se v ani jednom systému na rodinu sociální politika nesoustředí.

⁷⁸ Nepravidelná výpomoc například s nákupem.

⁷⁹ Pravidelná pomoc s chodem domácnosti, vyřizováním administrativy.

⁸⁰ Každodenní pomoc při zvládání činností spojených s péčí o hygienu, stravu, oblékání.

Mezi neformálními pečovateli se vytvořila potřeba ukotvit roli pečujícího, který není osobou blízkou, ale zastupuje ji – tzv. asistenta sociální péče.

ASISTENT SOCIÁLNÍ PÉČE

Institut asistenta sociální práce byl ukotven zákonem č. 366/2011 Sb. Jedná se o fyzickou osobu, která pečuje o osobu závislou na péči druhé osoby a není podnikatelem, ani zaměstnaným pečovatelem. Ze zákona musí splňovat podmínku plnoletosti a zdravotní způsobilosti. Nemusí se registrovat jako poskytovatel sociálních služeb, ale musí být uveden, jako pečující osoba v žádosti o příspěvek na péči a mít uzavřenou smlouvu s osobou o níž pečuje. (Odbor sociálních služeb a sociální práce 2012)

SHRNUTÍ

Neformální pečovatelé, popř. asistenti sociální péče v ČR zajišťují v ČR značnou část péče, která tím pádem nemusí být poskytována sociálními službami podle zákona o sociálních službách. Jedná se o formu pomoci, která dopomáhá k udržení osob, které vyžadují pomoc druhé osoby při péči o sebe, v domácím prostředí.

Někteří akademikové by institut neformálních pečovatelů a asistenta sociální péče nezařadili do oboru sociální práce. Jejich výtka je argumentována činnostmi, které v rámci péče o osobu vykonávají, respektive nevykonávají – sociální začleňování a další aktivity, jež vykonává vzdělaný sociální pracovník. Podíváme-li se na kritéria vybraná z definice sociální práce IFSW, nalezneme několik shod. Neformální péče jednoznačně využívá princip sociální spravedlnosti tím, že člověka vytrhává ze závislosti na sociálním systému, podporuje lidskou důstojnost a řídí se principem subsidiarity. Dále podporuje sociální změnu tím, že bojuje proti nastaveným strukturám – tedy pobytovým službám, které jsou ještě stále nejčastějším a nejekonomičtější⁸¹ řešením situace lidí, kteří jsou závislí na péči druhé osoby. Jednoznačně směřuje k zabezpečení osobního blaha udržením klienta v přirozeném prostředí – udržováním přirozených sociálních vazeb.

⁸¹ Vzhledem k faktu, že neformální pečovatelé jsou často nuceni opustit své zaměstnání a příspěvek na péči není schopen poskytnout adekvátní finanční náhradu. (Kubalčíková 2012, Klímová Chaloupková 2013)

4.2. PODOBY ALTERNATIVNÍ SOCIÁLNÍ PRÁCE NA KONKRÉTNÍCH PŘÍKLADECH ORGANIZACÍ

V této kapitole budou představeny české organizace, které naplňují kritéria sociální práce definice IFSW a zároveň nejsou výlučně poskytovateli sociálních služeb podle zákona o sociálních službách.⁸² Jedná se o stěžejní část práce, která si klade za cíl dokázat, že v ČR existuje sociální práce mimo poskytování sociálních služeb, i když tuto skutečnost většina politické reprezentace a sociálních pracovníků ignoruje.

Sktruktura následující textu vždy v krátkosti představí danou organizaci – její cíle, vize, poslání a právní ukotvení, poté ji zařadí do některé z výše popsanych podob alternativní sociální práce, a nakonec ji konfrontuje s kritérii, jež byla vybrána z definice sociální práce IFSW.

JAKO DOMA – Homelike, o.p.s

Nestátní nezisková organizace Jako doma, s působností v Praze a okolí se zabývá fenoménem bezdomovectví - úžeji ženským bezdomovectvím. Vznikla roku 2012.

Cíle vize poslání

„Naší vizí je společnost, kde každý má možnost důstojně bydlet a kde nejsou sociální a genderové nerovnosti. Našimi prostředky jsou partnerství a participace, empowerment (posílení), vytváření bezpečného prostředí, genderová citlivost a spolupráce lidí s domovem a bez domova.“ (Jako doma, nedatováno)

K naplňování této vize dlouhodobě pracují členové organizace na odstraňování genderových nerovností, snaží se o vytváření podmínek pro využití ženského potenciálu, zvyšování kvality života, rozvoji občanské angažovanosti, podporu solidarity ve společnosti, věnují se též prevenci bezdomovectví nebo rozvoji poznání v oblasti ženského bezdomovectví. (Jako doma, nedatováno)

⁸² Mohou tedy poskytovat sociální služby podle zákona 108/2006, ty ale netvoří jedinou část jejich práce s lidmi v těžké životní situaci. Na poskytování sociálních služeb podle zákona jsou totiž vázány dotace, a tak si většina organizací alespoň nějakou službu zaregistruje.

Právní ukotvení

Organizace Jako doma je obecně prospěšnou organizací podle zákona č. 248/1995 Sb. a není poskytovatelem sociálních služeb podle zákona č. 108/2006 Sb.

ALTERNATIVNÍ SOCIÁLNÍ PRÁCE

Kritérium 1) Sociální spravedlnost

Organizace Jako doma se snaží podporovat sociální spravedlnost skrze několik projektů a činností. Jednu z nejlepších ilustrací poskytuje zapojování žen s bezdomoveckou zkušeností do projektů Jako doma, například Jídlna kuchařek bez domova. Pro zviditelňování problému ženského bezdomovectví vytvořili výzkumný projekt Zpátky ze dna: zaostřeno na ženy, který se snaží vyzkoumat specifické potřeby žen bez domova a skrze pracovní manuál pro sociální pracovníky uvést v praxi senzitivnější přístup k této cílové skupině. Advokacii lidských práv žen bez domova zajišťují skrze příručku Ženy sobě, kde se mohou ženy, které zažily nějakou formu násilí, dozvědět více o možnostech řešení této situace – právní poradenství, kontaktní centra.

Kritérium 2) Sociální změna

Sociální změna je jedním z ústředních pojmů organizace Jako doma. Snaží se o ní například skrze výše uvedený výzkumný projekt Zpátky ze dna nebo Škola ulice. Tento projekt se snaží participativním přístupem posílit schopnosti a možnosti žen bez domova a aktivizovat je směrem k získání pracovního uplatnění a nalezení trvalejšího bydlení. Změnu ve vnímání bezdomovectví se snaží podpořit projektem Mladí lidé a bezdomovectví, který nabízí přednášky pro střední školy a 8. a 9. ročník školy základní. Na struktury míří projekt Násilí do vztahu nepatří, jež cílí na muže – potencionální násilníky.

Kritérium 3) Sociální rozvoj

Otevření Jídelny kuchařek bez domova poskytuje ženám s bezdomoveckou zkušeností, mnohdy poprvé, zažít možnost stabilního zaměstnání. Poskytuje jim vzdělání a rekvalifikaci, stabilní příjem, spolu s dluhovým poradenstvím se snaží vyřešit jejich sociální situaci tak, aby mohly znovu nastartovat svůj život udržitelným způsobem. Dále skrze projekt Peer terénní pracovníce poskytuje zaškolení v oblasti komunikace a práce s lidmi v těžké životní situaci. Díky vlastní zkušenosti s bezdomovectvím, tak mohou ženy využít svou zkušenost a přetavit ji do pomoci dalším.

Kritérium 4) Sociální koheze

Toto kritérium se nejvíce odráží v projektu svépomocné skupiny žen s bezdomoveckou zkušeností, při kterém mají možnost setkat se a sdílet své zkušenosti v bezpečném

prostředí. Díky tomu se posiluje jejich sociální koheze, mají možnost společně se angažovat při řešení svých problémů, tíživé životní situace. Právě z této skupina například vznikl nápad na Jídelnu kuchařek bez domova, kde mohou ženy s bezdomoveckou zkušeností najít uplatnění při přípravě pokrmů a obsluze zákazníků. Dalším prvkem sociální koheze v organizaci Jako doma jsou tzv. peer terénní pracovníce. Jedná se o ženy s bezdomoveckou zkušeností, které prošly školením a nyní poskytují terénní pomoc ženám, které jsou v současné době na ulici, nebo v nepříznivé životní situaci.

Kritérium 5) Osobní blaho

K podpoře osobního blaha se zajisté vztahují všechny výše zmíněné aktivity Jako doma. K dalším patří například snaha vytvořit terénní kontaktní centrum, které by pomohlo ženám na ulici nebo v obtížné životní situaci zjistit více informací o možnostech řešení své situace. Tím, že ženám s bezdomoveckou zkušeností dávají možnost projevit se ve veřejném prostoru, například skrze výstavu Můj svět bez domova, je staví do nových situací „běžného“ života, které by jinak nemohly zažít. Většina aktivit je realizována na základě subjektivních požadavků právě žen bez domova, tím jím organizace dodává prostředky, které sledují jejich potřeby k dosažení osobního blaha.

Kritérium 6) Kolektivní odpovědnost

Sdílení a podpora lidských práv žen s bezdomoveckou zkušeností je jedna z klíčových aktivit Jako doma. Vzhledem k působení na veřejnosti, například skrze výstavy, kampaně nebo besedy dávají lidem, kteří nemají bezdomoveckou zkušenost, možnost reflektovat své názory a postoje vůči skupině žen bez domova. Tento způsob podpory kolektivní odpovědnosti vůči lidem bez domova, je velmi účinný, jelikož jsou lidé z většinové společnosti přímo konfrontováni. Málokdo by si jinak dokázal představit, jaké nástrahy a obtíže přináší život bez stálého bydlení. Takto informovaná společnost může snáz reagovat na situace osobního setkání s lidmi bez domova, lépe chápat projevy bezdomovectví a v neposlední řadě hájit práva lidí na ulici.

ETINECELLE, . z. s.

Etincelle je nestátní nezisková organizace působící ve středních Čechách, která vznikla v roce 2005 a její cílovou skupinou jsou lidé s mentálním a fyzickým postižením.

Cíle vize poslání

„Posláním sdružení je pomáhat klientům poskytovatelů sociálních služeb po celém území České republiky s důrazem na aktivity v regionu Středočeského kraje a hlavního města Prahy. Cílem Etincelle je zajišťovat projekty podporující vývoj osob s mentálním

a fyzickým handicapem, jejich začleňování do společnosti/podpora sociální inkluze, pořádání kulturních a společenských akcí ve vzájemné spolupráci s poskytovateli sociální péče, hledání a umísťování sponzorských darů a jiných forem podpory.“ (Etincelle, nedatováno)

Etincelle provozuje celou řadu aktivit směřujících k naplnění jejich poslání. Mj. založilo obecně prospěšnou společnost Startujeme, o.p.s. Má vlastní sociální farmu Ledce. Provozují několik kaváren, bistro, řemeslnou pekárnu a úklidové týmy. Celkem zaměstnávají na 150 lidí z nichž téměř dvě třetiny jsou lidé s postižením.

Právní ukotvení

Etincelle je spolkem podle nového občanského zákoníku, skrze zřízenou obecně prospěšnou společnost Startujeme poskytuje službu sociální rehabilitace podle zákona č. 108/2006. Dále jsou registrovány jako sociální podnik a sociální farma. Zajímavé je, že Startuje, o.p.s. je provozovatelem kaváren a bister⁸³, které fungují v režimu obecně prospěšné služby pro zapojení lidí s postižením do pracovního procesu. Stávají se tak veřejným prospěšným poplatníkem daní, tudíž jsou osvobozeny od napojení do elektronické evidence tržeb. Obě organizace poskytují tzv. náhradní plnění.

ALTERNATIVNÍ SOCIÁLNÍ PRÁCE

Kritérium 1) Sociální spravedlnost

Podpora sociální spravedlnosti, tak jak je pospána v kapitole o definičních znacích sociální práce, je v organizacích Etincelle a Startujeme soustředována přímo na osobní angažovanost jedinců, respektive cílové skupiny lidí s postižením, v uskutečňování lidských práv – blíže, práva na zaměstnání: „Každý má právo na práci, na svobodnou volbu zaměstnání, na spravedlivé a uspokojivé pracovní podmínky a na ochranu proti nezaměstnanosti.“ (Všeobecná deklarace lidských práv 1948: článek 23) Činí tak skrze pracovní místa v oblasti úklidu a technických prací, výrobě pečiva, rozvozu a zajišťování cateringu, obsluhování v bistro, kavárně nebo pekárně. Při zajišťování pracovního úvazku zde právě organizace na sebe přebírají roli garanta sociální spravedlnosti od státu⁸⁴. I když stát je ten, kdo umožňuje finanční podporu při zřízení chráněného pracovního místa, organizace jsou iniciátory aktivity.

⁸³ Krom jediné – kavárny Mezi řádky v Praze. Ta je zřízena Etincelle, o.p.s. v rámci vedlejší/ekonomické činnosti a tudíž je povinna registrovat tržby elektronickou evidencí.

⁸⁴ Viz Definiční znaky sociální práce – Sociální spravedlnost

Kritérium 2) Sociální změna

Organizace Etincelle a Startujeme pomáhají lidem s postižením se začleněním na pracovní trh. Skrze to nabourávají přežitý stereotyp, že lidé s postižením nedokáží nebo nemohou pracovat. V rámci pracovního úvazku se zaměstnanci s postižením dostávají do osobního styku s většinou společností mimo sféru NNO, což jim umožňuje navazovat nové sociální vazby, upevňovat sociální dovednosti a zažít atmosféru „běžného života“.

⁸⁵ Díky pracovnímu úvazku mají též možnost naučit se pracovat s financemi, které sami svým úsilím získali – překračují tak roli pasivního příjemce příspěvku na péči.

Kritérium 3) Sociální rozvoj

Ze sekundárních dat nebylo možné zjistit, do jaké míry organizace pracují se svými zaměstnanci holistickým způsobem, každopádně známky podpory sociálního rozvoje jsou zřejmé v oblasti pracovních a sociálních dovedností. Při pomoci zajišťování chodu kaváren, bistra nebo pekárny prochází zaměstnanci tříměsíčním školicím kurzem, kde mj.:

„...projdou školením o zásadách slušného chování, chování k zákazníkovi, komunikaci se zákazníkem, týmové spolupráci, pracovních návycích a řešení méně obvyklých situací. Praktické dovednosti budou zaměřené na dovednosti potřebné pro získání a udržení pracovního místa na volném trhu práce. Ve spolupráci s odborníkem na provoz pekárny je vytvořen seznam činností, které budou zaměstnanci v pekárně provádět (práce pekaře, práce v přílehlém obchodě, práce při rozvozu výrobků) přizpůsobené jejich reálným schopnostem.“ (Etincelle, nedatováno: Metodika tréninku zaměstnanců)

Nácvik sociálních a pracovních dovedností lidí s postižením zplnomocňuje a dává jim možnost další uplatnění na volném pracovním trhu. K těmto aktivitám dochází i v sociálních službách poskytovaných na základě zákona č. 108/2006 Sb., na rozdíl od nich však v Etincelle a Startujeme dochází i k využití nabytých dovedností.

Kritérium 4) Sociální koheze

Informace sledující podporu sociální koheze nelze v sekundárních datech dohledat. Lze se domnívat, že k naplňování tohoto kritéria dochází skrze zprostředkování setkávání se zaměstnanců a většinové společnosti často obtěžkané stereotypním vnímáním lidí s postižením.

⁸⁵ Autor považuje za důležitý fakt právě setkávání s lidmi mimo NNO. V rámci NNO se totiž lidé s postižením často dostávají do styku s lidmi, kteří jsou vzděláni v problematice fyzického nebo tělesného postižení a tak nemusí vždy působit „přirozeně“, ale být v roli sociálního pracovníka.

Kritérium 5) Osobní blaho

Kritérium dosahování osobního blaha se odráží v individuálním pracovním plánu, který je vytvářen společně se zaměstnancem pro nastavení pracovních zásad a povinností, jež reflektují zaměstnancovi potřeby a možnosti. V individuálním plánu se klade důraz na spolupráci se zaměstnancovým nejbližším okolím, ať už se jedná o rodinu, spolubydlící nebo personál pobytových služeb, jež zaměstnanec využívá. Tento přístup usnadňuje zaměstnanci orientaci v čase, tak aby si zvládal strukturovat svůj volný a pracovní čas, pokud je to třeba. Ku pomoci je zaměstnancům také psycholog, se kterým mají možnost probírat aktuální potřeby, stejně jako pracovní asistent, jenž zaměstnancům pomáhá koordinovat práci a dohlíží na její zdárné plnění. Z výše popsaného je zřejmé, že organizace využívají spolupráci odborníků z různých oborů k dosahování osobního blaha zaměstnanců s postižením.

Kritérium 6) Kolektivní odpovědnost

K tomuto kritériu lze přiřadit činnost sociální farmy Ledce, která vznikala z důvodu poptávky blízkého Domova se zvláštním režimem pro lidi s postižením. Organizace se rozhodla založit farmu, kde klienti Domova najdou možnost využití volného času při pomoci se zajištěním chodu farmy nebo využít léčivé síly zvířat. V současné době zaměstnává mj. devět osob s postižením. Jedná se o příklad kolektivní odpovědnosti, kdy se organizace rozhodne využít finanční zdroje pro zřízení sociálně odpovědné farmy a dát prostot nevyužitému potenciálu znevýhodněných osob ve svém nejbližším prostředí. Navíc při opravách farmy využila organizace tzv. firemního dobrovolnictví, kdy se 70 zaměstnanců ze ziskové firmy účastnilo oprav. Jedná se o čin, který sociální práce málokdy zvládá, tedy působení na kolektivní odpovědnost v rámci určité komunity. Rozhodnutí soukromé firmy obětovat pracovní čas svých zaměstnanců na výpomoc na sociální farmě, stejně jako dlouhý seznam firemních dárců v čele s firmami Google ČR, Nike nebo Canon, svědčí o dobré práci s kolektivní odpovědností.

FARNOST OSTRAVA-ZÁBŘEH

Farnost vznikla roku 1874, tehdy ještě v Zábřehu nad Odrou – samostatné obci mimo město Ostrava. Pravidelně působí celkem ve třech kostelech – Kostel Svatého Ducha (farní kostel), Kostel Navštívení Panny Marie a Kostel Nanebevzetí Panny Marie, které zajišťuje jeden farář, farní vikář a nemocniční kaplan.

Cíle vize poslání

Farnost, jakožto územní prvek církve, je podmíněna třemi hlavními úkoly – zvěstování evangelia, liturgií a diakonií⁸⁶. Právě diakonie neboli pomoc potřebným je jednou z podob alternativní sociální práce.

Právní ukotvení

I když církevní organizace mohou být poskytovateli sociálních služeb podle zákona č. 108/2006 Sb., farnost Ostrava-Zábřeh jím není, přesto lze v jejich činnostech nalézt definiční znaky sociální práce.

ALTERNATIVNÍ SOCIÁLNÍ PRÁCE

Kritérium 1) Sociální spravedlnost

Sociální spravedlnost, jak je naznačeno v kapitole Definiční znaky sociální práce, nachází svá východiska právě v křesťanství. Církev se snaží o její naplňování skrze evangelium, kde upozorňuje na rovnost mezi lidmi. Dalším příkladem budiž akce setkání s imigranty, kterou farnost organizovalo během tzv. uprchlické krize v roce 2016. Během mše svaté farář upozorňoval na fakt, že africké země a země blízkého východu, z nichž putují lidé do Evropy před válkou a násilím, stály u zrodu křesťanské víry, která se poté přesunula do Evropy. Dále také apeloval na lidi v kostele, aby nezapomínali na nestrannou pomoc bližnímu v těžké životní situaci, tak jak to vyžaduje evangelium. Po mši svaté měli věřící možnost se setkat s lidmi, kteří v ČR získali azyl⁸⁷.

Princip subsidiarity je brán v potaz zejména z hlediska spolupráce s neziskovými organizacemi, které poskytují sociální služby. Farář je ve styku se zástupci jednotlivých sociálních služeb a je tudíž schopen lidi, kteří potřebují specifickou pomoc, odkázat na specializované poskytovatele sociálních služeb.

Kritérium 2) Sociální změna

Kostel Svatého Ducha, vznikl před deseti lety uprostřed největšího ostravského sídliště obklopen hernami a obchodním centrem. Plány na jeho výstavbu se datují už do šedesátých let minulého století, moderní stavba započala roku 2004. Letos slaví 10 let od vysvěcení. Někomu by se mohlo zdát, že tyto informace nemají nic společného s alternativní sociální prací natož se sociální změnou. Ale stavba kostela reagovala na potřeby komunity a díky ní mají obyvatelé sídliště prostor pro setkávání se, a to nejen při

⁸⁶ Viz kapitola Církevní sociální práce

⁸⁷ I když se zdá, že se jedná pouze o pastorační činnost, není tomu tak. Za tuto akci byl farář napomenut svými biskupskými nadřízenými, zejména z důvodu její profánnosti a nesouladu vyznění akce s vyjádřením arcibiskupa D. Duky k tzv. imigrační krizi.

bohoslužbách. V přízemí je komunitní prostor, kde probíhají koncerty, výstavy nebo třeba zabíjačky. Je-li sociální změna definována jako změna nevyhovujících nebo chybějících struktur, pak do ní stavba moderního kostela, sloužícího nejen praktikujícím katolíkům, ale celé komunitě, zajisté zapadá. Díky progresivnímu faráři, který se nebojí vyjít z komfortní zóny svých věřících a otevřít kostel široké veřejnosti, se z Kostela Svatého Ducha stalo komunitní středisko reagující na potřeby nejen svých členů.

Kritérium 3) Sociální rozvoj

Ve farnosti se odehrávaly kurzy pro matky na rodičovské dovolené, které se vrací na trh práce a nemají dostatek motivace a informací o nástupu do zaměstnání. Jedním z hlavních cílů bylo rozvíjet schopnosti matek na rodičovské dovolené, a to jak soft skills, tak například dovedností potřebných k založení a vedení vlastního podniku. Během těchto kurzů zabezpečovali farníci péči o jejich děti – vše bezplatně. V kostele také pravidelně probíhají svépomocné skupiny Anonymních alkoholiků (AA). Organizace AA sice nespadá přímo pod farnost, ale ta jim bezplatně poskytuje prostory a zázemí pro schůzky. Farnost své prostory poskytuje též neziskovým organizacím. Cílové skupině seniorů se věnuje přímo farnost v pravidelných setkáních seniorů, které fungují na bázi svépomocné skupiny. Při setkáních mají senioři možnost sdílet své zkušenosti a problémy v bezpečném prostředí za účasti sociálního pedagoga – dobrovolníka.

Kritérium 4) Sociální koheze

Farnost je sama o sobě komunitou, tedy skupinou lidí stejného zájmu sdílející stejné hodnoty. (Graubner 2005: 12) To však pro sociální práci nemá příliš velkou váhu. Farnost Ostrava-Zábřeh v tomto smyslu pojímá farnost širěji. Kromě sakrálních akcí se zde totiž odehrávají i naprosto světské akce typu zabíječka nebo výstava obrazů. Díky tomu stmeluje lidi i mimo farnost a tvoří se tak mnohem širší komunita. Velmi často jsou do akcí zapojeni senioři, lidé s postižením nebo etnické menšiny čímž se tvoří sociální koheze ne na základě negativní zkušenosti, tak jak je popsána výše, ale skrze pozitivní a příjemné prožitky. Při těchto akcích lidé zapomínají, že jsou v církevním prostředí – kostele, neboť tak prostor pastoračního centra v podzemí kostela nepůsobí.

Kritérium 5) Osobní blaho

Farnost ze své podstaty směřuje k dosahování osobního blaha jednotlivce. Pro analyzování tohoto kritéria v rámci neformální sociální práce však nebylo možno v sekundárních datech dohledat přímé důkazy.

Kritérium 6) Kolektivní odpovědnost

Při každé mši svaté jsou realizovány sbírky pro různé účely farnosti. To však nepodmiňuje vědomou kolektivní odpovědnost farnosti. Lepším příkladem jsou například benefiční běhy nebo koncerty, jež farnost organizuje za účelem přímé pomoci jedincům v nepříznivé životní situaci. Při posledním benefičním běhu se vybralo přes 100 tisíc korun pro mladého muže s těžkým tělesným a mentálním postižením. Tato akce probíhá mimo, pro věřící mandatorní nedělní bohoslužby, a účastní se jí lidé z celé Ostravy, což poukazuje na apel kolektivní odpovědnosti, jež farnost aplikuje i mimo své běžné působení za účelem podpory lidí v nepříznivé životní situaci.

DISKUSE

Diskuse bude věnována alternativním podobám sociální práce, tak jak je představuje tato závěrečná práce, jejímž cílem bylo podat přehled existujících možností výkonu sociální práce mimo poskytování sociálních služeb zapsaných v Registru poskytovatelů sociálních služeb Ministerstva práce a sociálních věcí a tyto podoby analyzovat na konkrétních organizacích. Tento cíl byl naplňován skrze sekundární analýzu dat z dostupné literatury a její konfrontací se stanovenými kritérii. Kritéria byla stanovena na základě definice sociální práce Mezinárodní federace sociálních pracovníků (IFSW), z níž byla vybrána následující slovní spojení: sociální spravedlnost, sociální změna, sociální rozvoj, sociální koheze, osobní blaho a kolektivní odpovědnost, jakožto hlavní činnosti, respektive indikátory sociální práce.

V první části byly definovány právní formy, v nichž může být alternativní sociální práce realizována – neziskové organizace (veřejnoprávní i nestátní) a podnikový sektor. Dále práce představila legislativní možnosti, kterých mohou výše zmíněné organizace využívat pro výkon alternativní sociální práce, a to veřejný prospěch, sociální podnikání, sociální zemědělství nebo církevní sociální práci.

V závěrečné části práce jsou představeny jednotlivé organizace spadající do výše zmíněných podob. Každá z organizací je stručně představena a následně jsou její činnosti konfrontovány s jednotlivými kritérii. Fakt, že se skrze sekundární analýzu dostupných dat jednotlivých organizací podařilo obsáhnout všechna kritéria, tedy že jejich činnosti korespondují s kritérii, je pak důkazem, že se jedná o alternativní sociální práci.

Autor studie si je vědom limitů své práce a námitek, které mohou v hlavách čtenářů vyvstávat, proto předem deklaruje, že se nejedná o definitivní výčet všech podob alternativní sociální práce, která splňují výše pospaná kritéria a v následující části textu popíše překážky bránící k jeho dosažení.

V České republice panuje nepřehledná situace ve výkonu sociální práce. K této situaci přispívá fakt, že sociální práce je legislativně spojována s poskytováním sociálních služeb podle zákona č. 108/2006, neexistují jasná legislativní ukotvení nových způsobů poskytování sociální práce, jimiž jsou např. sociální podnikání nebo sociální zemědělství a tato fakta vedou k roztržitosti organizací a jejich různé kvalitě. Dalším problémem této studie může být výběr definice a definičních znaků sociální práce. Autor si je vědom, že pokud by byla vybrána jiná definice sociální práce nebo odlišně popsána kritéria

výkonu sociální práce, mohlo by se dojít k rozdílným závěrům. Vzhledem k povaze studie, tedy závěrečné diplomové práci nebylo v silách autora do ní zařadit některá další odvětví, v nichž by se též mohla alternativní sociální práce vyskytovat, jsou jimi například vesnické komunity, různá občanská hnutí zabývajících se advokací za práva etnických menšin (Konexe, o. s.) nebo nejrůznější svépomocné skupiny (AA). Církevní sociální práce byla též popsána pouze na příkladu katolické církve, která je sice největší církví u nás, ale zdaleka ne jedinou. Byla tak opomenuta problematika evangelických a dalších reformních církví nebo náboženských hnutí a východních náboženství, které jsou v ČR též zastoupeny. V průběhu psaní práce se také prokázaly jisté limity v sekundární analýze dat – některé organizace mají dobře a přehledně zpracované webové stránky a je o nich k nalezení spousta materiálů u dalších by pomohlo mít šanci se na některé věci doptat⁸⁸.

Je zajímavé sledovat, že na podobné téma, které sleduje tato práce vznikaly i jiné výzkumné studie. Jednou z nejpodobnějších se jeví snahy R. Janebové a jejích studentek o zkoumání tzv. kritické sociální práce, která má s alternativní sociální prací několik společných rysů. Stejně jako zde definovaná alternativní sociální práce se kritická sociální práce vyskytuje i mimo sociální služby zapsané v RPPS. Největší důraz však klade na sociální změnu a sociální spravedlnost skrze aktivistické techniky advokacie za lidská práva. Ve svých výzkumech se dostala dál, než tato studie a podařilo se jí mj. zjistit, že vykonavatelé kritické sociální práce se nepovažují za sociální pracovníky. Janebová to přikládá za vinu přerušnému vývoji sociální práce v ČR. V tomto ohledu se jedná o zajímavé propojení výzkumných problémů Janebové a autora této práce. Další autoři jako například R. Baláž nebo P. Kodymová a L. Musil se zabývají otázkou potřebnosti zákona o sociální práci, která stála na počátku i této teoretické práce. V oblasti církevní sociální práce jsou to zejména výzkumy J. Doležela a jeho studentů.

V diskusi by měla zaznít i kritika alternativní sociální práce, které doposud nebyl dán prostor. Jedná se zejména o neregistrované pobytové pseudosociální⁸⁹ služby pro seniory nebo vykořisťování lidí s postižením na tzv. chráněných pracovních místech. První problém vynesla do veřejné diskuse veřejná ochránkyně lidských práv A. Šabotová v roce 2014, kdy oprávněně kritizovala podnikatele, kteří poskytovali právě pobytové

⁸⁸ Z části byl tento problém eliminován faktem, že autor všechny organizace osobně znal.

⁸⁹ V odkazu na pseudosociální služby podle Vavráové a Dořičákové: „Označení „pseudosociální služby“ užíváme ve významu „nepravé“, resp. služby, které nejsou v souladu s platnou legislativou registrované jako služby sociální, a tudíž je nelze za tyto označovat.“ (2016: 109)

služby pro seniory, v nichž senioři žili v nevyhovujících podmínkách s nedostatečnou péčí. Problematika chráněných pracovních míst, jako jedné z možných forem alternativní sociální práce⁹⁰, se zatím do veřejného diskursu nedostala. Někteří podnikatelé hnaní zřejmými důvody (finanční podpora na zřízení chráněného pracovního místa) zřizují chráněná pracovní místa, aniž by se zajímali o problematiku lidí s postižením, respektive těžce zaměstnatelných, a najímají zaměstnance, kterým nezajistí dostatečné pracovní podmínky a ucházející pracovní náplň nebo jakékoli běžné výhody se zaměstnáním spjaté.⁹¹

Všechny výše zmíněné nedostatky této práce i její výsledky by bylo zajímavé dále zkoumat v empirické rovině. Autor věří, že výsledky této práce a potencionálního empirického zkoumání by mohly pomoci dát do rukou odborníků další argumenty pro vytvoření zákona o sociální práci nebo lépe poznat další projevy sociální práce mimo sociální služby.

⁹⁰ Jak je popsáno výše v textu – Etincelle, z.s.

⁹¹ Z osobních zkušeností autora.

Závěr

Alterna magica – Podoby alternativní sociální práce v ČR, tato teoretická studie byla vytvořena jako diplomová práce studijního programu Sociální politika a sociální práce na Cyrilometodějské teologické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Jak napovídá název, práce se zabývá sociální prací v ČR, úžeji její podobou, která není primárně spojována s poskytováním sociálních služeb. V současné platné legislativě ČR je sociální práce vymezena právě v zákonu č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, a je tak implicitně definována jako soubor činností, které vykonává sociální pracovník při poskytování sociálních služeb. Při pohledu na mezinárodní definici sociální práce tak, jak ji sepsali pracovníci Mezinárodní federace sociálních pracovníků, se nelze zbavit dojmu, že sociální práce je víc než poskytování sociálních služeb.⁹² V závěrečných pracích je sociální práce často zkoumána skrze sociální služby a jejich poskytovatelé. Autor této práce se rozhodl skrze analýzu sekundárních dat prozkoumat část sociální práce, která stojí mimo zákon o sociálních službách, tedy alternativní sociální práce. Cílem bylo podat přehled o podobách alternativní sociální práce v ČR. Jakýmsi aplikačním cílem studie je pak poukázat na možnosti výkonu sociální práce mimo poskytování sociálních služeb a na jeho základě přispět k diskusi o potřebnosti lepšího ukotvení sociální práce.

Na začátku je v práci představena a analyzována mezinárodní definice sociální práce z roku 2014. Její analýza je provedena skrze teoretické ukotvení pojmů, kterými definuje sociální práci. Na tuto část navazuje kapitola o proměnách sociální práce, jejího obsahu a vykonavatelů v posledních sto letech až k současné legislativě, tedy zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Tato kapitola je v práci zařazena z důvodu pochopení vývoje, jež sociální práce v posledních letech prodělala a je na ní navázána kapitola o limitech současné podoby sociální práce, hlavně ve vztahu k zákonu o sociálních službách. Tato část textu je zakončena možným vývojem zákona o sociálních službách a jeho vlivu na sociální práci.

Stěžejní část studie je zahájena kapitolou Alternativní podoby sociální práce, kdy autor nejprve ukotvuje možnosti jejího výkonu v současné legislativě. Postupně jsou představeny právní formy, ve kterých se alternativní sociální práce vyskytuje. Následuje analýza veřejného prospěchu, jakožto zastřešujícího termínu pro další formy alternativní

⁹² Tak jsou i studenti na vysokých školách vzděláváni. Učí se různými přístupů a metodám v sociální práci, jsou zkoušeni z vědeckých oborů od práva přes psychologii až po ekonomii.

sociální práce – sociálního podnikání a sociálního zemědělství. Dále se čtenář dozvídá o církevní sociální práci a neformálních pečovateli, jakožto dalších možnostech výkonu alternativní sociální práce. Na konec je zařazena kapitola o konkrétních podobách alternativní sociální práce, respektive jsou představeny činnosti dvou neziskových organizací a jedné farnosti. Na činnosti, vize a cíle třech organizací je nahlíženo perspektivou definice sociální práce, tak jak je ukotvena v první kapitole. Tento přístup na jedné straně představuje konkrétní podoby alternativní sociální práce a na straně druhé vytváří argumenty, proč mohou být činnosti daných organizací považovány za alternativní sociální práci.

Úplným závěrem ještě vysvětlení názvu práce. *Alterna magica* je odvozeno od známějšího sousloví *Laterna magica*. Tak byl označen vynález prvního předchůdce promítacího zařízení, stejně jako je v současnosti tento výraz použit pro část *Nové scény* Národního divadla. Prohozením slova *laterna* (lampa) za slovo *alterna* (pojem odkazující k alternativě) nám vzniká ve volné překladi něco jako fascinující (*magica*) alternativa. Přesně tak vnímá autor této práce oblast sociální práce, která je vykonávána mimo legislativní ukotvení a je předmětem této studie.

Zdroje

LITERÁRNÍ ZDROJE

1. Baláž, R. Musil, L. (2016): *Faktory bránící dosahování oborových zájmů sociální práce*. Sociální práce/ sociálna práca, č. 5
2. Doležel, J. (2008): *Farnost jako místo sociální práce církve*. In Spravedlnost a služba II. Olomouc: CARITAS – VOŠ sociální Olomouc
3. Doležel, J. (2011): *Teoretické ukotvení církevní sociální práce na pozadí obecných a českých charitních dějin až po encykliku Deus caritas est*. Disertační práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Cyrilometodějská teologická fakulta
4. Fernández, A. (2012): *Fundamentální morálka*. Pardubice: Axis
5. Foti, V.T. Scuderi, A. Timpanaro, G. (2013): *Organic social agriculture. A tool for rural development. in Quality*. In Access to Success. č. 3
6. Graubner, J. (2005): *Jak si představují farnost dnes*. Olomouc: Matice cyrilometodějská.
7. Gulová, L. (2011): *Sociální práce. Pro pedagogické obory*. Praha: Grada
8. Haffner, S. (1987): *Od Bismarcka k Hitlerovi. Pohled zpět*. Mnichov. Kindler Verlag GmbH, překlad Wolf, L. (1994), Olomouc: Votobia
9. Hála a kol. (2013): *Morální odpovědnost a její aspekty*. Praha: Filosofia
10. Havlíková, J. (2009): *Koexistence rozdílných pojetí sociální práce uvnitř jednoho zařízení*. Sociální práce/sociálna práca. č. 3
11. Jakubec, I. Jindra, Z. a kol (2007): *Dějiny hospodářství českých zemí. Od počátku industrializace do konce Habsburské monarchie*. Praha: Karolinum
12. Jinek, J. (2014): *Sociální spravedlnost pro sociální práci*. Sociální práce/ sociálna práca. č. 4
13. Klimentová, E. Thelenová, K. (2014): *Welfare State and Social Work in the Czech Republic after the Fall of Communism*. In ERIS Web Journal, Vol. 5, č. 1
14. Klímová Chaloupková, J. (2013): *Neformální péče v rodině: sociodemografické charakteristiky pečujících osob*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.
15. Kolář, J., Nehyba, J., Lazarová, B. (2011): *Osobnostně sociální rozvoj – o významu pojmu optikou pedagogického diskursu*. In T. Janík, P. Knecht, & S. Šebestová (Eds.), *Smíšený design v pedagogickém výzkumu: Sborník příspěvků z 19. výroční konference České asociace pedagogického výzkumu* (s. 349–355). Brno: Masarykova univerzita.

16. Krebs, V. a kol. (2010): *Sociální politika*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer
17. Kubalčíková, K. (2012): *Podpora neformálních pečovatelů v podmínkách poskytování sociálních služeb pro seniory v ČR: příklad Pečovatelské služby*. Sociální práce/sociální práce. č. 4
18. Matoušek, O. a kol. (2007): *Sociální služby: legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení*. Praha: Portál
19. Matoušek, O a kol. (2012): *Základy sociální práce*. 3.vydání. Praha: Portál
20. Maxwell, J. (1996): *Social dimensions of economic growth*. Eric John Hanson Memorial Lecture Series, č. 8, University of Alberta.
21. Mestheneos, E. Triantafyllou, J. (2006): *Supporting Family Carers of Older People in Europe - The Pan-European Background Report*. LIT Verlag Berlin-Münster-Wien-Zürich-London
22. Musil, L. (2008): *Různorodost pojetí, nejasná nabídka a kontrola výkonu „sociální práce“*. Sociální práce/sociální práce. č.2
23. Musil, L. (2010): *Tři pohledy na budoucnost sociální práce*. Hradec Králové: Gaudeamus. S. 11 – 25
24. Musil, L. Bareš, P. Havlíková, J. (2011): *Výkon profese sociální práce v systémech sociální ochrany ČR*. Praha: VÚPSV
25. Opatrný, A. (2001): *Pastorace v postmoderní společnosti*. Praha: Karmelitánské nakladatelství
26. Petráčková, V. Krause, J. a kol. (1998): *Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia
27. Skovajsa, M. a kol. (2010): *Občanský sektor. Organizovaná občanská společnost v České republice*. Praha: Portál
28. Stahl, T. (2017): *Collective Responsibility for Oppression*. In Social Theory and Practice Vol. 43, č. 3 (473–501)
29. Šanderová, J. (2005): *Jak číst a psát odborný text ve společenských vědách. Několik zásad pro začátečníky*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON)
30. Šafr, j. Bayer, I. Sedláčková, M. (2008): *Sociální koheze. Teorie, koncepty a analytická východiska*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i
31. Šrajer, J (2014): *Sociální spravedlnost jako základní kritérium sociální práce a sociální politiky*. Sociální práce/sociální práce. č. 4
32. Šubrt, j. Pfeiferová, Š. (2013): *Historická sociologie. Sociální změna*. Praha: FHS UK

33. Vávrová, S. Dořičáková, Š. (2016): *Pseudosociální služby pro seniory v České republice: Výpomoc, nebo byznys?* Sociální práce/sociální práce č.6
34. Vránová, S. (2009): *Kontext transformace pobytových sociálních služeb*. Zlín: Fakulta humanitních studií Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

ELETKRONICKÉ ZDROJE

1. Česká justice (2017): *Senát ruší ustanovení o statusu veřejné prospěšnosti. Neobsahovalo uzákoněný prospěch* [online] dostupné 15.9.2017 na: <http://www.ceska-justice.cz/2017/08/senat-rusi-ustanoveni-statusu-verejne-prospesnosti-neobsahovalo-uzakoeneny-prospech/>
2. Český červený kříž (nedatováno): *Činnost ČSČK mezi dvěma světovými válkami*. [online]. Dostupné 1.8.2017 z: <http://www.cervenkykruz.eu/cz/historiemeziv.aspx>
3. Dodge, R., Daly, A., Huyton, J., & Sanders, L. (2012). *The Challenge of Defining Wellbeing*. International Journal of Wellbeing [online]. Dostupné 23.7.2017 na: <https://internationaljournalofwellbeing.org/ijow/index.php/ijow/article/view/89/238>
4. EESC (2012): *Opinion on Social Farming. Green Care and Social and Health Policies*. [online] dostupné 24.7.2017 na: <http://www.eesc.europa.eu/en/our-work/opinions-information-reports/opinions/eesc-opinion-social-farming>
5. Etincelle (nedatováno). [online] dostupné 15.8.2017 na: <http://etincelle.cz/>
6. Evropská komise (2010): *EVROPA 2020 Strategie pro inteligentní a udržitelný růst podporující začlenění*. [online] dostupné 25.7.2017 na: https://www.vlada.cz/assets/evropske-zalezitosti/evropske-politiky/strategie-evropa-2020/Evropa_2020_cz_Sdeleni_EK.pdf
7. Chvojka, J. (2017): *Lidská práva jsou pro všechny*. Komentář ministra Jana Chvojky k bilanční schůzce s premiérem Bohuslavem Sobotkou. [online] dostupné 20.8.2017 na: https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/pri-uradu-vlady/jan_chvojka/aktualne/jan-chvojka-lidska-prava-jsou-pro-vsechny-159150/
8. IFSW. (2014): *Global Definition of Social Work* [online] dostupné 1.4.2017 na: <http://ifsw.org/get-involved/global-definition-of-social-work/>
9. Jako doma (nedatováno). [online] dostupné 20.9.2017 na: <http://jakodoma.org/>
10. Kodex kanonického práva. [online] dostupné 19.9.2017 na: <http://web.katolik.cz/feeling/library/Kodex.pdf>

11. Krása, V. (2017): *Novela zákona o sociálních službách*. Informace č.: 29 - 2017 [online] dostupné 8.6.2017 z <http://www.nrzp.cz/aktualne/informace-predsedy-nrzp-cr/1709-informace-c-29-2017-novela-zakona-o-socialnich-sluzbach.html>
12. Marek, L. (2016): *Princip dobrovolnosti čerpání sociálních služeb již v Česku neplatí*. Sociální revue [online]. Dostupné 20.5.2017 z <http://socialnirevue.cz/item/princip-dobrovolnosti-cerpani-socialnich-sluzeb-jiz-v-cesku-neplati>
13. Marksová, A. in Dostál, V. (2014): *Ministerstvo práce chce razantněji stíhat neregistrované sociální služby*. Deník referendum. 03.12.2014, [online] dostupné 3.5.2017 na: <http://denikreferendum.cz/clanek/19273-ministerstvo-prace-chce-razantneji-stihat-neregistrovane-socialni-sluzby>
14. Ministerstvo průmyslu a obchodu (2015): *Národní akční plán společenské odpovědnosti organizací v České republice* [online] dostupné 15.5.2017 na: <http://narodniportal.cz/wp-content/uploads/2016/01/Aktualizovan%C3%BD-NAP-CSR-schv%C3%A1len%C3%BD-VI%C3%A1dou-%C4%8CR.pdf>
15. Moudrý, J. Chovanec, T. Hudcová E. (nedatováno): *Možnosti využití konceptu sociálního zemědělství v politikách sociálního začleňování ve venkovském prostředí*. [online] dostupné 27.6.2017 na: <http://www.asz.cz/cs/zpravy-z-tisku/venkov-agroturistika/socialni-zemedelstvi-v-ceske-republice.html>
16. MPSV (2016a): *Akreditace. Výhody akreditovaného programu*. [online] dostupné 2.4. 2017 z: <http://www.mvcr.cz/clanek/dobrovolnicka-sluzba-akreditace.aspx?q=Y2hudW09Mg%3D%3D>
17. MPSV (2016b): *Novela zákona o sociálních službách*. Sociální revue [online] dostupné 15.6.2017 z http://socialnirevue.cz/wp-content/uploads/2016/05/Novela_zakona_o_socialnich_sluzbach_pracovni_verze.pdf
18. MPSV (2017): *Velká novela zákona o sociálních službách usnadní život mnoha lidem* [online] dostupné 25.5.2017 z <https://www.mpsv.cz/cs/30312>
19. MPSV (nedatováno): *Registr poskytovatelů sociálních služeb* [online] dostupné 29.10. 2017 z: http://iregistr.mpsv.cz/socreg/hledani_sluzby.do?SUBSESSION_ID=1509315786078_2
20. Odbor sociálních služeb a sociální práce (2012): *Asistent sociální péče*. [online] dostupné 12.9.2017 na: <https://www.mpsv.cz/cs/13928>

21. Portál sociálního zemědělství (nedatováno): *Základní vymezení termínu GREEN CARE*. [online] dostupné 5.5.2017 na: <https://www.socialni-zemedelstvi.cz/socialni-zemedelstvi/green-care/>
22. Riedl, M. Kraus, M. (2011): *Informal Care Provision in Europe: Regulation and Profile of Providers*. ENEPRI research report no. 96. [online] dostupné 15.5.2017 na: <http://www.ancien-longtermcare.eu/>
23. RVNNO (2015): *Státní politika vůči NNO na léta 2015 – 2020*. [online] dostupné 20.5.2017 na: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rnno/dokumenty/statni_politika.pdf
24. Sowa, A. (2010): *The Long-term Care System for the Elderly in the Czech Republic* [online] dostupné 18.6.2017 z <http://www.ancien-longtermcare.eu/sites/default/files/ENEPRI%20RR%20No%2072%20ANCIEN%20Czech%20Republic.pdf>
25. Šabatová, A (2013): *Stanovisko veřejného ochránce práv k poskytování sociální péče na základě živnostenského oprávnění* [online] dostupné 20.5.2017 na https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/ochrana_osob/2013/Stanovisko-soc_sluzby_po_zivnostensku.pdf
26. Tomeš, I. (2014): *Sociální služby včera, dnes a zítra*. Konference Efektivita a sociální služby II. Univerzita Hradec Králové 13.2.2014 [online] dostupné 5.7.2017 z <http://podporaprocesu.cz/wp-content/uploads/2014/02/Soci%C3%A1ln%C3%AD-slu%C5%BEby-v%C4%8Dera-dnes-a-z%C3%ADtra-Tome%C5%A1.pdf>
27. Trnková, J. (2004): *Společenská odpovědnost firem. Kompletní průvodce tématem a závěry z průzkumu v ČR*. [online] dostupné 20.4.2017 na: http://www.neziskovky.cz/data/vyzkum_CSR_BLF_2004txt8529.pdf
28. WHO (nedatováno): *WHOQOL: Measuring Quality of Life*. [online] dostupné 14.6.2017 na: <http://www.who.int/healthinfo/survey/whoqol-qualityoflife/en/>

LEGISLATIVA

1. Zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb., v účinném znění ke dni 10.11.2017
2. Zákon o zaměstnanosti č. 435/2004 Sb., v účinném znění ke dni 10.11.2017
3. Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2014/95/EU
4. Všeobecná deklarace lidských práv